

נ מ ו ק י ם

שהוסיף ר' אליהו אשכנזי המדקדק

על

ספר השרשים מדד"ק ז"ל.

ELIAE LEVITAE

ANIMADVERSIONES

IN

RABBI DAVID. KIMCHII.

LIBRUM RADICUM.

Additamenta Eliae Levitae in aliquot prioribus editionibus verbis ipsius Kimchii inserta sunt, sed ita saepe ut non juxta locum, quod explicandus sit collocentur. Nos in Kimchii textu illa additamenta signo asterisci * indicavimus. Attamen signum illud, non satis in oculos cadens, nonnumquam etiam typographi negligentia omissum, aptius esse putavimus, lemmata Kimchii, quibus E. L. se adjungit in parenthesi atque distincta typorum forma ponere. Illorum additamentorum quodque auctor cum abbreviatura א"א (id est אומר אלהו) incipit, quae abbreviatura in nostra editione, ubi cuncta haec additamenta in unam seriem collecta sunt ommittenda fuisset. Sed quum illa vocabula saepe ad sensum et rationem, quae inter K. et E. L. verba intercedit necessaria sunt, nos pietate etiam commoti, nihil eorum quae auctor tradidit mutandum esse existavimus.

[שלא נקטפה עדיין] אמר אליה המדקדק נראה לי שאין ככל שרשי הספר הזה פירוש יותר זר ויוצא מדרך ההיקש כזה .

ומה שהביא ראיה מדברי רבותינו ו"ל שהחליע באיביה, נראה לי כי אינה ראיה נמורה, כי בעל הערוך מפרש באיביה בקרקע שהיא מגדלת שם. וכן משמע פירוש רבי שלמה יצחקי בפרק כל הכלים (שבת קכה, ע"ב.) עיין שם. ועוד יותר קשה לי שכלל עם זה בחדש האביב (שמות יג, ד.), ולפי פירושו יהיה פתרון בחדש האביב חדש העץ או הצמח, ולפי דעת כל המפרשים אינו אלא לשון בכור. וכן תרגום אנקלוס בירחא אביבא, שהוא לשון בכור. וכן יוגרין תרגום כבכורה בתאגרה בראשיתה (הושע ט, י.) כבכורה כתיבתא באוול מאבבא, פירוש מבכרה .

אבר [אברון ומוח] א"א אין לשאול למה לא כתוב פה ושם במשקל אחר באברון מולדתי (אסתר ח, וי) כי לפי דעתו הוא מקור מן הקל בתוספת נ"ן כמבואר (כספר המכלול) בסדר האבנים, באבן י"ח .

אבה [אב ואם] א"א לא נמצא בכל המקרא רק זה וחבירו שבענין כי כל שאר הסמוכים הם אבי האלף בחטף פתח .

אבה [והאלף נוספת] א"א זה לא יתכן כי תי"ו של בעתה שרשית ותי"ו של אבחת לסמיכות הנקיבה שרשה אבה. ויותר נכונים דברי רבי שלמה יצחקי שפירש גלאפשמני"ט כלע"ז והוא בלשון אשכנז וזמ"מ .

אבל [והאחרים לשון אבל] . א"א אין צריך לסימן זה רק כל לשון אבל שאינו בא על אדם הוא לשון שטמה . ויש מפרשים דרכי ציון אבלות (איכר:א, ד.), לשון אבל ממש כלומר מגדלים עשכ כמו אבל המגדל שעה, וכן פירוש פרעהו אל תעבוד בו (משלי ד, טו), כאשר אבאר עוד בנמוק שרש פרע. ועוד מה שכתב אבל מצרים (בראשית ג, יא.), על שם האבל ואני אומר שיותר נכון לפרשהו לשון מישור, כמו אבל מחולה (שופטים ג, כב.), וזה שאנקלוס הניחו כמו העברי ולא תרגמו כמו שתרגם אבל כבד זה למצרים (בראשית ג, יא.), אבלא תקיף דין למצראי, משמע שהוא שם עצם של מישור .

אבן [וכר פניו למטה], א"א כן הוא בבראשית רבה. שאלו את רבי יהושע מפני מה הוכר בשעת לידה פניו למטה והנקיבה פניה למעלה? אמר להם מפני שהוכר מביט

למקום בריאתו רצונו לומר כלפי האדמה, והנקבה מבטת למקום בריאתה כלומר כלפי האיש השוכב עליה. ואני שאלתי למילדות רבות ואמרו לי שאין זה תמיד רק לפעמים כך ולפעמים כך .

אבר [והדומה להם כנף] . א"א כי מה שנמצא בדברי רבותינו ו"ל אבר מן החי, וכן רמ"ח אברים יש באדם ודומיהם אינו אלא לשון ארמי, אבל בלשון עברי נקרא האבר נתח. וכן תרגמו של תנתח לנתחיו (שמות כט, יז), תפלג לאברוהי, ואת הנתחים (ויקרא ת, כ.), וית אבריה .

אגל [שם מקום] א"א יותר נכון לפרש שהוא לשון אגן הסהר (שיר השירים ז, ג.), בחילוף למ"ד כנו"ן כמ"ן לשכה (נחמיה וג, ה.), ונשכה (שם יג, ו.) .

אגף [לחסרון דל"ת גרפין] . א"א כי דגש כזה לא נמצא במקרא רק במלת הזכו (ישעיה א, טו.), שהוא כמו הורכו לפי דעת קצת .

אדם [אדם פטרה] א"א וכן נקרא בלע"ז רובין שהוא לשון אדמימות בלשון רומי גם בלשון אשכנז נקרא רובין . ויש אומרים שלכך היו אודם בחשן לראובן כי רובין וראובן קרובים בלשון .

אדן [יאמר נא אדונינו] א"א לפי שאינו מדרך מוסר לשום אדם את אחרים שותפים עמו לקרא לאחד אדונינו לפיכך בא חסר י"ד שלא יהיו כלו בלשון רבים, לפיכך אמרו בני חת לאברהם שמענו אדוני (בראשית כג, ו.), ולא אדונינו .

אדר [להשיבחה וגדלותה] . א"א נראה שצריך לפרש כן מדלא כתיב אדרת שעירה, בלשון נקיבה .

אהב א"א. המהתי למה לא הביא האחת אהובה (דברים כא, טו.), וממנה נאמר בלשון רבים אהובים כמו שכתב רבי אברהם אבן עזרא שיש הפרש בין אוהבי וכן אהובי . עיין בישעיה סימן מ"א .

אוב א"א כי אולי נקראים הצלמים כן בלשון כאובות חדשים, (איוב לב, ט.), לפי שרון כדמות נורות נפוחות והרות שבהן הוא סבת הדבור והצפצוף .

אזה [הנהו והמענגה] . א"א פירוש האשה שיושבה בנורה שלום שוקטת . והתימה מרבי שלמה יצחקי שלא פירש בו דבר .

אוי [ובתוספת ה"א] א"א לפי שהוא בטעם מלעיל אומר שהה"א נוספת, שאם היתה הה"א לנקיבה היתה בטעם מלרע .

אול [שטה שוטים], א"א ענין שוטה ושטות אינו לשון עברי אלא לשון ארמי . וכן אויל, וסכל ונסיל על הרוב מתורגם שטיא .

אות [פירוש סימן] א"א היה לו לפרש ונמצא אות בלשון זכר ובלשון נקיבה וכא האות (דברים יג, ג.), לשון זכר, את זאת הברית (בראשית ט, יב.), לשון נקיבה .

אבל והיה הדם לכם לאות (שמורת יב, יג), אינה ראיה נמורה שהוא לשון זכר, כי לשון היה בא על לשון זכר ולשון נקיבה.

אחד [והח"ו סימן הנקבה] וכן תחסר דל"ת מן הרה לל"ת (שמואל א' ד, יט), משפטה לל"ת ותחסר הדל"ת.

אי [איה העדר (ירמיה יג, כ)], וכן יש לפרש מלת אים.

אי [איה העדר (ירמיה יג, כ)], וכן יש לפרש מלת איכה שאינה שאלה לדעת אלא על דרך הפלאה, כלומר

ראה איה נחבאת, התחשבו שאיני רואה אותך שוטה. ועוד כשרש זה איה והוא מין עוף. ציים את אים (ישעיה לה, י), הוא מין חיה.

איש [האיש בית רשע] וה"א האיש פתחה. אבל האיש אחד יחטא (במדבר טו, כב), הה"א קמוצה כי

היא לדיעה, ודרו מה שפירש רבי שלמה יצחקי (שם) האיש האחד הוא החוטא.

אלה [אליה תטימה (ויקרא ג, ט)], אליה הוא כמו זנב, אבל לא נקרא אליה רק הזנב מן הכבש או מן האיל.

אלם [איים באלמנותיו (ישעיה יג, כג)], גם בלשון הארמי תחלף הרי"ש כמו וארו ואלו שפירושו והנה.

וכן משתדר כמו משחדל.

אלץ פירושו לשון דחוק וכן תרגום יונתן ודחקהיה. ולפי פירוש רבננו ז"ל שהוא כמו ותחלצהו שאמרו

שהיתה שומטת כר מתחתיו. והאלף תחלף בח"ת כמו וארוזים וחרוזים. ובספר בעל כנפים מפרש וחאלצהו

מלשון תרגום ירושלמי בימי רעבון תרגום בימי דאולצנא, ופירש ותרעיבהו על דרך אכר קטן יש באדם מרעיבו משביעו.

אם [האם תמנו לגוע (במדבר יו, יג)], הכלל הוא כאשר יבואו בפסוק אחד ב' שאלות הראשונה

תהיה בה"א והשניה במל"ת אם, כמו אלו שכתב.

אמל [לירח קמץ]. נראה כי לא נמצא רק אחד והוא ופרח לבנון אמלל (נחום א, ד), וכן נהגו

במסורת לכתוב כן על מלה אחת דוק ותשכח.

אמון [ויהי אצלו אמון (משלי ת, ל)], לפי זה שב אמון על מלת אצלו רוצה לומר אצל הקדוש ברוך

הוא שהוא אמון לו, כי אם היה שב על החכמה היה לו לומר אומנת כמו שאמר משחקר.

אמר [את י"י האמרת (דברים כו, יג)], והתייפה על רבי שלמה יצחקי ז"ל שכתב האמרת, והאמירך

אין להם עד מוכיח במקרא וכתב על יחאמרו (תהלים צד, ד), ישחכוו כמו האמרת והאמירך.

אמש יש לחמורו איך לא הביא ופירש אמש שואה ומשואה (איוב ל, ג) שהוא לשון חשך.

אן יתכן שכל אלה שהם מלעיל הה"א שבסופן במקום

למ"ד בתחלתו, והם כמו ל אן כמו מן שם שמה מלעיל כמו לשם. הם ג' במקרא השלישי הוא נחנו נעבור

חלוצים (במדבר לב, לב), והוא כמו אנחנו ותחסר האלף כמו שתחסר במלת ודבר חד אל חד (יחזקאל

לג, ל).

אנס ורבותינו ז"ל לא שמשו בו רק בפעול חאר אנוס אנוסים או בנפעל נאנס לא בכנין אחר.

אנק [בכני ואנקה (מלאכי ב, יג)], קשה ל"י למה לא הביא ובסמיכות אנקת אמיר (תהלים עט, יא).

אנס ורבותינו ז"ל שמשו בו בלשנא סתיסה והעלמה כאמרם דבר הסמיו מן העין, ומה נקרא העור סומא.

אסן אסן אינו אלא מיתה מקריח כגון מיתה בידי אדם ולא מיתה בידי שמים, דאם לא כן האך נתערב

יהודה לאביו שבנימין לא ימות מיתה עצמו מיתה בידי שמים. [והאספסוף אשר בקרבו (במדבר יא, ד)], אבל

נמצאים כאלה שהכפל למעט כמו שחרחרת, ירקרק, ארמדם כמו שפירש רבי אברהם אבן עזרא על

מלת שחרחרת עיין שם.

אסר [במסורת הכרית]. א"א פי הדגוש שבסמ"ך מורה על האלף החסרה כמו מכולת לביתו (מלכים א, ה,

יד), במקום מאכולת. ורבי שלמה יצחקי ז"ל מפרש במסורת לשון מסירה כמשמעו. וכן תרגם יונתן.

אפר [אהלי אפרנו (דניאל יא, מה)], רוצה לומר כי הגוף נוספת. ואחרים אומרים שהאלף נוספת

ושרשו פדן ושם חמצאנו עוד.

ארר [אררו] א"א פירוש אורו הוא ציוו לרבים על משקל מה טובו (במדבר כד, ה), וארור הוא מקור וכא

אחר הציוו כדינו בכל מקום.

ארן יש קורין אורו ארו בוי"ן וטועין, רק הוא חד מן ג' נונין ועירין במסרה גדלה.

אתה א"א במסורת אתא בוקר (ישעיה כא, יב), לית כתיב אלף וחד ואתה מרבבות קודש (דברים לג, ב), כתיב ה"א.

אתק [אתיק אל פני אתיק (יחזקאל טב, ג)], וחבירו כתב בשרש נתק מאין הכרע.

ארגב אמר אליהו המדקדק תמהתי למה לא הביא אוחו לא פה חבל ארגוב (דברים ג, ד), ולא כשרש רנב. ועוד אדבר בו שם אם ירצה השם.

אשפר הביא בשרש שפר ולא ידעתי למה.

ב

בג וכן תרגם יונתן לבין לעממא.

בהל אמר אליהו שלשון מהירות לא בא רק בפועל ובהפעיל לא בנפעל לעולם.

בהק בוא

א"א כחלים הוא מחורגם מן זהור יקריה ענני שמיא (והבאת מלעיל). לפי שהוא ענין אחר רוצה לומר מענין חבואה לפיכך נשחנה הטעם וכן השמר והשקט (ישעיה ו. ד.), שדווא מענין אחר נשחנה הטעם כמו שיחבאר בשרש שטר.

בוץ

א"א מה שלא הביא כאן הטבעו כבוץ רגליך (ירמיה לח, כב.), לפי שאין שרשו בוך רק כצץ בראיית החולם. עיין בשרשו.

בחר

[בכור מהסינים] איננו רחוק לפרשו כן, כי כן חרגום בחרתיך כמו בחנתיך ויבחנו דבריכם (בראשית טז, מו.), ויחבירו.

בין

[והיוצא אל פועל זולתו]. ובפסוק אחר נמצאו שניהן הבינו פתאים ערמה וכסילים הבינו לב (משלי ח, ה.), הראשון עומד והשני יוצא.

בית

א"א חמהתי למה לא הביא ואולת בידיה תהרסנו (משלי יד, א.) שהוא לשון נקיבה.

בכר

[בכרי מדין]. ורבי אברהם בן עזרא פירש כי הבי"ח משרחת והוא לשון כר רוצה לומר בכרים של מדין.

בנה

[גל"ח חסר] ובנתיים כבדראשונה (ירמיה לג, ו.), חסר י"ד קדמאה ולא נהירא.

בער

[נצא פעולתו אל אחר לעולם] ענין השריפה - ועיין בפירוש הרב אבן עזרא במזמור פ"ג. וכן בלשון אשכנז יש הפרש בין ברע"ן ובין ורברע"ן.

בציץ

א"א כבר כחכתי בנמוק בוי, לפי שזה בוך בחולם מורה ששרשו מן הכפולים, כי כן דרך השמות הכפולים לפי שהם בחולם ונחי העי"ן בשורק.

בר

א"א כל בר קטוצים וכל שאר בר פחוחים וכן במסורת. [שענינו צלי] נפלאתי מה שאמר שמצאנו אחד שענינו צלי ואיך שכח ובשלת ואכלת (דברים טו, ו.).

בשר

שלכל הדעורז הוא לשון צליה. א"א כל מקום שחמצא כל סמיכה אצל בשר הוא שם כלל קריאטורה בלע"ז ולא באופן אחר. והקבוצ בשרים ואין דומה לו במקרא.

ברלח

א"א המעתיק המקרא לנוצרים פתר אותה כירליו. ואמר לי החשמן תלמידי כי לא ידע מה הוא אך יראה לו שנלקח מן ברלח כירליו.

ברבר

א"א חרגום של מעם לועז (תהלים קיד, א.), מעמא ברברא. וכן ותגרטת (בראשית י, ג.), רצגום ירושלמי ברברא.

גאה

[לגאיונים], א"א כי הוא מסכום המלות דכתיבין מלה אחת וקריין שתי מלות. אבל יפה פיה (ירמיה מ, כ.), כתיב וקרי מלה אחת.

גאל

[טנוף ולכלוק]. ויש מפרשים כל אלה כלשון וגעלה נפשי אתכם (ויקרא כו, ל.), בחילוף עי"ן באל"ף כמו מתאב אנכי (עמוס ו, ח.), כמו מתעב אנכי לפי החרגום ופירוש רבי שלמה יצחקי.

גבר

[גברון בחיל]. לפי שהוא פועל עומד הוצרך לרוסיף הבי"ח, כי זולת זה היה לו לומר גבר מפיעל הדגוש או הנבירו מבנין הפעיל.

גדע

א"א חמהתי אך לא הביא נדע היום (שופטים כא, ו.), שרבים טועים בו וקורין אותו נגרע ברי"ש. וכן חרגם יונחן נחמנע לשון גרוע.

גדר

[וכן גדר החצר]. ההפרש שכין חומה ובין גדר הוא, כי גדר של אבנים מונחים זה על גב זה בלי חומר וטיט. וזהו מה שפירש רבי שלמה יצחקי על גדר מזה וגדר מזה (במדבר כב, ט.), סתם גדר של אבנים.

גה

א"א לבג לגוים (יחזקאל כה, ו.), כמו לבו לגוים כמבואר בשרש בג. ויש אומרים שהוא כמו גא באל"ף וכן במסורת גה ליה כרזיב ה"א. וכן פירש רבי שלמה יצחקי יש לפרשו כמו גא.

גהה

א"א ורבי שלמה יצחקי פירש גהה לשון נונה כשאדם שמח פניו מאירים. והוא ור ונגה הדקדוק.

גהר

א"א אבל ויגהר עליו (מלכים ב' ד, לה.), התנומז ואלהיה, לשון עייפות.

גוף

א"א ורבותינו ז"ל שמשו בו בלשון רכים גופים.

גור

[כמו כרים], כי אותיות גיכ"ק מחלפים. אבל לדעת הרב רבי אברהם אבן עזרא אין מחלפים רק יהו"א.

גהן

א"א כי לא נקרא גהן רק בטנם של שרצים ולא של שאר בעלי חיים.

גיא

א"א ט' כתיבין בלא אל"ף במסורת וכל גי בן הנם כן ונ' הם גי הנם החסרון בן וכחובים ג' מלות וכבר שאלתי בספר החשבי למה יאנו רגילין לקרוא אגרא גיהנם כפחת או כקסץ ולא נמצא במקרא רק בחולם. אבל בפסוק תשלג בצלמון (תהלים סח, טו.), מתורגם גהנם כן כתוב הגימ"ל בשוא וחסר י"ד והגו"ן קמוצה.

גלה

א"א ויגלת ויחלף שטלורזיו (בראשית מא, יד.), פירש הרב רבי אברהם אבן עזרא ויגלה המגלה, וזה לפי שלא נאמר ויחגלה. ולא ידעתי מי הכריחו לזה והלוא כל לשון גלוח לא נמצא רק בפועל ושמשו כמו בקל, ועד למה לא פירש ויחלף שם לוחיו ויחלף המחלף הלוא גם הוא פיעל וד"ק.

גלע

ורבי שלמה יצחקי פירש שהיא כמו התגלה לשון גלוי בלי ראייה. ואומר אני שיש לדמות לו פדעהו (איוב לג, כד.), העי"ן במקום ה"א כמו שאפרש שם. ויש

אומרים שהא כמו החנעל בהפוך אותיות לשון ונעלה נפשי (ויקרא כו, ל.), ופירוש בכל חושירה יתעב וינשא .

גמד א"א ורבי שלמה יצחקי פירש בלשון אשכנז דומאלנא, כי שאל אשכנזי אחד והוא אמר לו דו"ם אילין ב' מלות והוא לא יבין לדבר כן ואמר דומאלנא. וכן קרה לו במלות אחרות בפירושו על המקרא בלשון אשכנזי שלא כטה אורחם כהוגן .

גמץ א"א ויש מהם מחורגמין כומצא בכ"ף כי ג' האותיות מתחלפין זו בזו .

געה א"א היה לו לומר המיית השור והפרה תקרא געיר ומה קראו המאריך והמתנג אשר אצל השוא בראש הרחיבה געיא לשון צעקה והרמת קול .

גפן א"א היה לו לומר ונמצא גפן לשון זכר ולשון נקיבה כמו שנמצא בפסוקים שהביא .

גרב א"א ורבי שלמה יצחקי פירש גרב שחין הלח מבחוק, וחרס שחין היבש מפנים ומבחוץ וכשסמך גרב אצל חרס קרא לילפח גרב וכשהוא סמוך אצל ילפת קורא לחרס גרב . עיין בפירושו בפרשת אמור .

גרה א"א וכן תרגום בכל עת מדינים ישלח (משלי ג, יד.), בכל זמן אנרי רמי .

גרו א"א גרו וגור ענין אחד הם בהפוך אותיות, כמו כשכ כבש .

גבעל א"א לפירוש זה החסר ב"ת השמוש כמו בית אבירה (בראשית לח, יא) כבית אביה .

ד.

דאב א"א עיני דאבה (תהלים פח, י), פירש המתרגם עיני ולגת לשון נולה. תרגומו של זיב דאיכ. וכן ויזכרו המים (שם עח, כ.), תרגומו דאיכו מיא, אבל נפש דאבה (ירמיה לא, כה.), לשון יגון דאבה. וכן תרגום יונתן נפש יצא וכן תרגום לשון דאבה בכל מקום .

דבר א"א זה השרש לא נמצא בבנין הקל רק בשמות הפועלים והפעוליים כאלה אשר הביא . גם בבנין נפעל לא נמצא רק בג' מקומות שהביא .

דבש [דבשת] על שם שמרפאין שברו בדבש נקרא כן .
דגר א"א הוא פעל עבר אף על פי שכלו קמוץ כמו טרף בפיה (בראשית ח, יא.), י"י מלך (תהלים צג, א.), דומיהם ונמנים על פי המסורה .

דוב א"א אין להוכיח מן חרעינה, כי נוכל לומר שהוא על דרך והכתוב אסתר המלכה (אסתר ט, כט.), אבל יש להוכיח מן ילדיהן .

דור א"א אולי מזה נקראת בקעת דירא (רניאל ג, א.), על שם אחון נגרא יקידחא שהיה שם

דיה א"א אולי נקרא העוף דיה לפי שהוא שחור כדף ששרשו דיה .

דכא א"א פירשו רבוחינו ז"ל שנפצעו או נדכאו בצים שלו כמו שפירש רבינו שלמה יצחקי ז"ל ולפי פירושו יהיה שם דבר ונקרא הביצה דכא. ויש אומרים שהוא תאר. וכן לפי תרגום אנקלוס .

דלה א"א כי המאריך שחתח הדל"ת מודה שהקמץ הוא רחב, שאם היה קמץ חטוף לא היה בו מאריך. ועל כן אומר אני שנכונים דברי רבי יעקב שהוא בפתח וז"ל בקמץ ודוק ותמצא .

דס א"א כן נקראו המעות דמים. ודווקא בלשון רבים ולא נמצא שנקרא המעה דם בלשון יחיד .

דרך א"א היה לו לומר ונמצא דרך לשון זכר כמו שנראה בפסוקים שהביא. וכן נמצא בפסוק אחד (תהלים קא, ב.), אשכילה בדרך תמים מתי תבוא אלי .

דרש א"א ויהיה ודרשו בקמץ חטף כמו ודרשו בקבוץ בבנין פעל או כחולם בעבור הרי"ש שאינה מקבלת הדגש על משקל כי גרשו טמזרים (שמות יב, לט.), וכן פירש רבינו שלמה יצחקי ז"ל כאחד מהפנים. וזה לשונו ודרשו משמע מאחו אחרים שהרי"ש נקוד חטוף קמץ .

דת א"א אין לשאול למה לא הביא אש דת למו (דברים לג, ב.), כי אף על פי שהוא קרי ב' תיבות הוא כחייב מלה אחת אשרת לשון אשרות הפסנה (דברים ג, יו.).

דרבן א"א מזה תרגם המתרגם בי טורים ישורו (משלי ח, טז.) בי דורבנא מזהרובין, ונקראו השרים דורבנין שמנהיגין העם כדרבן המנהיג את הבהמה .

דרכמן א"א יש הפרש בין דרכמן לאדרכון והם שני מיני מטבעות מתחלפין .

ה.

הגן א"א כן פירש רבינו שלמה יצחקי ז"ל שהיו הלויים עומדים ונוגנים שם. פירש הגינה לשון נגון. ולא אבה הדקדוק .

היד א"א כמו ירור האמון הגלגה נבוזרארן (ירמיה נב, טו.), שהוא כמו הורגמון .

הלל [העיר ההללה] צריך לו לומר כי הה"א במקום אשר כי לא חבוא ה"א הידיעה על העבר וכן הרקדיש שטואל (דברי הימים א' כו, כח.), כמו אשר הקדיש .

הן [חיים עדנה] לא היה צריך לומר זה כי מלת הנדה תמיד הנו"ן דנושה אפילו בלא כנוי. ועוד עיין במה שכתבתי בחלק הראשון בגמק הן .

הפך [שם סמוך אל הפועל]. א"א בירמיה פירש

שהוא שם סמוך אל הפועל . וצריך לומר כי טעות סופר הוא . — הפנך על משקל סחרחר .

הרג [בהרג הרג] קשה לי על סגול הכ"ח והיתה ראויה להנקד בצרי על משקל לענות מפני (שמורת י.ג.). ועוד אדבר בו בנימוק עטף .

הרה [הורה גבר] . הרה פירוש ילדה וכן דעת התרגום איתברא גבר . ונראה לי כי מזה הוא מה שאומרים בחפלות ראש השנה היום הרהז עולם שפירושו נוצר ונולד .

ו.

והב א"א ורבותינו ו'ל אמרו שהיו שני אנשים מצורעים אחד שמו את והשני שמו והב .

ז.

זבח א"א רוב לשון זביחה אינו בא רק על שחיטת קרבנות להשם יחברך או לעבודה זרה, לבר כשחי מקומות נמצא בתורה על שחיטת חולין וזבח יעקב זבח (בראשית לא, ג-ד), וזבח בלק (במדבר כב, ט). וכן (במלכים א' א, ט.) בענין אדוניה ומחורגמין ונכס, ושאר מחורגמין בלשון זביחה, וזלח מועטים מחורגמין לשון נכס . אבל רוב לשון שחיטה מחורגם לשון נכס עיין בשרש שחט .

זול א"א ורבי שלמה יצחקי פירש לשון נוולו המים . ולא אבה הדקדוק כלל . ולשון נוול לא מצאתי בתרגום רק לא יערכנה זהב וזכוכית (איוב כח, יז), תרגום לית איפשר דישחכא בזילוחא .

זור [וגם נאמר על הרפואה מזור] אם כן יהיה כמלה זאר שרזי לשונות דבר והפכו . וזה לא אבה רבי אברהם אבן עזרא כלל .

זיר א"א נראה כי זיר לשון זכר . וקשה לי שהפסוק מסיים הצית אש עליה (ירמיה יא, טו.) לשון נקבה .

זכר [מקנן הזכר] . ומה אמרו רבותינו ו'ל משכב זכר . וכן תרגם אנקלוס את זכר לא משכב (ויקרא יח, כב.) ועם זכיר ושאר זכר הרגם דבר או דכירא .

זלג א"א המהתי למה לא הביא פסוקים לראיה כדרכו כגון את הטולגות (שמות לח, ג.), וטולגותיו (שם כו, ג.).

זמן א"א לא נמצא לשון זמן רק בספר הגולה (נחמיה ב, ו-ז), וכן נמצא פעם אחת בקהלת (ג, א.) . וזה כאשר כבר כתבתי שנטעמו מלוח בקהלת שלא נמצאו רק בדברי רבותינו ו'ל כמו כבר, וענין .

זמר [כריחת הזמורה] . על דרך תבואתי תשרש (איוב לא, יב.) . וכן מסעת פארה (ישעיה י, לג.) . שהם הפך הפעולה . עיין בשרש יכס .

זעד ירזכן להיותו כמו נדעכו שפירשו בו לשון דלוק בחלוק ו'ין בדל'ת .

חבה [ונחכתם שמה] . וזמר אלף . וכן אמרו במסורה שהוא חר מן ארבע חסירים אלף בלישנא חביאה .

חבל [וכער נכריה חבלהו] והתימה מן הרב רבי אברהם אבן עזרא שכתב שהוא לשון ציווי והרי הכ"ח רפויה ואם היה ציווי היה צריך שתהיה דנושה חבלהו על משקל פקסוהו . — [חבול חבלנו לך] רצה לומר חבול הוא שם ואינו מקור כי היה צריך להיות הח"ת קמוצה . וכן פירש רבי שלמה יצחקי ו'ל שם ויפה דקדק .

חבר [זכית חבר] פירשו בו בית שעשו בו כשפים שאם היה מלשון חבר הוא לאיש משחית (משלי כח, כד-), היה נקוד חבר בקמץ ובצירי בטעם מלרע אבל זה הוא בטעם מלעיל והסגול כמו וחבר חבר (דברים יח, יא.) .

חרה [ברחל בברזל יחר] הוא יותר נכון כי יחד על משקל יעל, אבל הראשון יחד בקמץ הי"ד בעבור האחת.

חוב א"א כמו שמן קום נאמר פעל הדנוש קים, קימת . [כחול ארכה ימים] . מצאתי במדרש עוף הוא ושמו חול בשורק . ורבי שלמה יצחקי ו'ל פירש שם וזה לשונו עוף הוא ששמו חול ולא נקנסה עליו מיתה שלא אכל מעץ הדעת ומתהדרס לסוף אלף שנה וחזר לנערותו .

חוש א"א חמהתי למה לא הביא בעבור חושי כי (איוב ב, ב.) . כי רבו בו הדעות יש שפרשו לשון מהירות ויש מפרשים אותו לשון שתיקה . ויש מפרשים לשון חששה ויש מפרשים לשון הרגש . וגם בשרש חשה לא הביאו .

חיל [לבכם לחילה] ה"א של חילה רפה והיא נוספת אבל ורזכה כים חילה (זכריה ט, ד.) . הה"א כמפיק שהיא לכנוי הנקבה הנסתרת .

חלל [כאשר בתחלה] . ורנה רבותינו ו'ל עשו התיז של תחלה שרשית ואמרו התחיל, התחלה, מתחיל . אתחיל . וכן עשו בתיז של חרומה וכמ"כ של מכס , עיין בשרש מכס . — [כמחול משחקים] המהתי למה לא הביא לאבל מחולנו (איכה ד, לו.) . והוא לשון יחיד פירש המחול שלנו . והתימה על רבי אברהם אבן עזרא שפירשו בלשון רבים כמו מחוללנו והרי הוא חסר י"ד .

חלב [יין חלבון] . ובספר בעל הכנפים אמר שתלבת מורכב מן חלב ולבן .

חלף [תחליפם ויחלפון] הראשון מבנין הפעיל והשני מן הקל שהוא לשון העברה או לשון כריחה כמו שפירש אחר כן בענין אחר .

חמוס א"א והתימה גדולה למה לא כתב פה והשם מלאכה הארץ חמס (בראשית ו, יג.) . ודומיהו .

חנן [לכם חנינה] כתיב ב"ד והנ"ן השנייה ראויה להדגש וצריך לומר שהנח המורה הדגש . והמדהתי למה לא דבר מזה מאומה .

אמר בנוי דחם היינו המצרים שנאמר ובני חם כוש ומצרים (בראשית י, ו).

ט.

טהר [וְטָהַר] ידים אין ספק כיוון טעות סופר כי לא יבוא שני הטפין זה אחר זה לעולם ואינו אלא טהר הטי' בשוא והה"א בקמץ חטף. וכן במסורת וטהר ג קמצין, ב' סנהון בענין דנעמן (מלכים ב' ה, יג), ודין.

תחן [תמחן לאחר אשתי] ויש מפרשים לשון זנות אל תמחן לאחר אשתי, והדרוש הורה ידוע. וכן החכם ירונימ'ו שהעתיק המקרא לערלים פירש כן בחורים תחון נשאו (איכר ה, יו), בחורים לתחון לקחו פירושו למשכב זכר.

טהר [ובמחורים] והם ה' בלישנא וכולם כחיבין עפולים וקריין מחורים, וב' דכתיבין וקריין מחורים. עיין במסורה רבנא.

טעה [הכתוב בטי'ת] כי יש הפרש בין טעה והעה כי לשון טעה הוא נופל על טעות הלב והשכל ולשון תעה אינו נופל רק על מי שחועה בדרך.

טען א"א תמהתי על רבי אליהו מורחי שכרזב כי טענו אח בעירכם הוא מבנין פעל הדגוש שאם היה מהקל היה הבהמה טעונה ולא טוענת. וקשה לי הלוא נוכל לומר הספינה או העגלה טעונה ולמה לא נוכל לומר גם כן הבהמה היא טעונה.

טפש א"א וכן הרבה מלשון בער, כסיל, סכל, נבל ומשוגע מחורגמין בלשון טפשות.

טרה א"א וכחכ רבי שלמה יצחקי על לחי חסור טריה זה לשונו ראייתי בספר רפואות שקורין לליחה היוצאת מן המכה טרי. ויש רוצים להוכיח מכאן שרבינו שלמה יצחקי ז"ל היה יודע חכמת הרפואה ואינה ראייה נמורה.

טרם [כי טרם חיראון] לפי פירש רבי שלמה יצחקי ז"ל יש מהם שפרושם עוד לא. ורבי אברהם אבן עזרא ז"ל הפש עליו. ורבי משה בן נחמן כתב יפה תפש רבי אברהם ז"ל על רבי שלמה ז"ל.

טאטא א"א יש לדקדקו מן פיעל הדגוש ולומר ממנו טאטא מטאטיה, שרשו טאט. ולזה כיון המשורר רבי שלמה ן' נבירול באחד מפיוטיו טאט מלכות נביות.

י.

יאת א"א אבל רבי שלמה יצחקי ז"ל פירש לך יאתה (ירמיה י, ז) לך נאה. ואיננו נכון בדקדוק כלל כי נאה ענין אחר ושרש אחר.

יבם כי לשון יבם ויבמה יש לפרשם הפך הפעולה על

חסה א"א בעבור שלא נמצא לשון חסיה כפעלים רק סמוך לאורח הבי"ח על כן צריך לפרש כאלו כתוב מושיע החוסים בימיך ממחוקומים ולכן כרחב רבי שלמה יצחקי הרי זה מקרא מסורים.

חסל א"א נראה לי שאין לומר חסלת סדר פלוני, כי חסלת לשון נקבה וראוי לומר חסל סדר פלוני. אך נוכל לומר חסלת מסכת פלונית או פרשה פלונית. וכן כתב רבינו שלמה יצחקי חמיד בפירוש הרזורה.

חסן והם שני שמות של הקדוש ברוך הוא ואיננו סמוך ליה על כן יש לומר בזהו רחום של שני וחמישי החסון בכת הה"א כפתח והחית בחטף פתח. וביש נוסחאות כתוב החסין הה"א כסגול והחית בקמץ ואיננו נכון כלל.

חרב א"א החית כפתח בעבור הסמיכות, כי כמוכרת החית בחטף פתח והר"ש בקמץ כמו חרבות בשפתותיהם (תהלים נט, ח), אבל מה שהוא לשון חורבן החית בקמץ חטף כמו כשועלים בחרבות (יחזקאל יג, ד). ועל תמו חרבות לנצח (תהלים ט, ו) יש פלוגתא אם החית חטף פתח והוא לשון חרב או בקמץ חטף והוא לשון חרבן.

חרה [אל תחר במרעים] אבל תרתחרה ארז הסוסים (ירמיה יב, ה), מתחרה בארז (שם כב, טו), חמצא כשרש חרה.

חרש [ואפשר שהוא פועל יוצא]. יש מפרשים גם אויל מחריש (משלי יו, כח). פועל יוצא ופירש מי שיוכל להחריש האויל שלא ידבר הוא יחשב חכם. — [חרושה על לוח לבם]. השי"ן וההי"ו מתחלפין כמו פשר דבר כמו פתר שהוא לשון פרזון.

חשך א"א [סיודעי מחשך]. וחימה גדולה על רבי שלמה יצחקי שפירש סיודעי מחשך (תהלים פח, יט). נחשכתי ונחלתי מהם, משמע שהיה גורם מְחַשְׁךְ בשי"ן שמאלית לשון ולא חשך ממני (בראשית לט, ט). והתרגום אמר חשיך אנא בפומהון. ולא ידעתי מה הוא.

חתה [יחחק ויסחק]. ורבי שלמה יצחקי פירש יחחק לשון שכירה. וכן תרגמו יחברינך. והוא יותר נכון כי לשון חתיה אינו נופל רק על אש ונחלים והוא מבנין הקל על משקל יעלך. וירצון גם לשקלו על משקל יפך ישקך מבנין הפעיל.

חתם [ונחחם]. ובחלק הדקדוק כתב שהוא עבר. ואיננו נכון בעבור נקתב שלפניו שהוא בינוני בעבור שרואו קמץ.

חתף [בעין חטיפה בטי'ת]. הטי'ת והח"ו מתחלפות כמו טעה והעה.

חשמן א"א היהודים הלועזים קורין הקרדינאלי חשמנים. ולא ידעתי מדויקן למדו לומר כן והלוא לא נמצאו קרדינאלי במצרים ואף כי בימי דוד. והתרגום

דך תבואתי תשרש (אויב לא יב), ופירש ויבם אחרה עשה שלא תהיה לה עוד יבם. ובלשון אשכנזי אנטשועני'ן.

יבש א"א אלו שהא"ת'ן בצרי תעין הפעל כחולם הב' מורכבים מן שני שרשים מן בוש ומן יבש הא"ת'ן מן יבש והחולם מן בוש.

יגה [כיד סונך] ויונתן חרנם דהוו סונין לך נבאה שהיה קורא סוניך בנו"ן שרשו יגה.

ידה [ניהודית]. לא נמצא במקרא שנקראו העברים יהודים רק אחר ומן גלות עשרה השבטים. ודוק וחמצא.

ידע [ויתכן שרשו נדע]. כבר ביארתי בספר הבחור כי בעלי הו"ד לא יבואו דנושים רק כשעין הפעל

פד' כמו מצב, מצע ודומיהם. **יום** [ומן השמש לכרו]. לפיכך לא נמצא יוםם שלא נסמך לפניו או לאחוריו לילה רק במקום אחד וננה צרי

יומם (יחזקאל ל, טו.), שהוא סוף פסוק. **יחד** [עלו בשמים ירעם] כן הוא כנתיב אבל הקרי הוא

בי"ד רצוני לומר עלו כרזיב עליו קרי. — [יחדיו] נמצא מלת יחדיו על נקבות רבות כמו ויאנחנו יחדיו

אין זר אתנו בבית (מלכים א' ג, יח.), נבי שתי נשים ונות. **יחש** א"א כן כל יחום שבמקרא כתיבין בש"ן ובדברי רבותינו

ו'ל כולן בסמ"ך. וכן לשון אירוסין כמו שכתבתי בשרש ארש.

יכל [ולא יכול יוסף]. ולשון רבים יכולים בחולם על משקל רחוקים והאומרים יכולים בשורק טועים.

ינח [מקום המונח]. הדנוש בנו"ן הוא במקום י"ד השרש לפי דעה המדקדקים. ולפי דעתי שהדנוש מקום

נו"ן השרש ושרשו ננח כאשר ביארתי בספר הבחור במאמר ב' בעיקר ה'.

יסד [מנסך מוסר]. ורבי שלמה יצחקי כתב שהראשון פתח לפי שהוא דבוק וכו' ועל דעתו שניהם שמות.

גרי אברהם אבן עזרא הסכים לדעת המחבר. **יעז** [נעז]. וכחכ רבי אברהם אבן עזרא לא נדע אם

הנו"ן שרש או נפעל והאומר כי הנו"ן המורה למ"ד לא דבר נכונה.

יען [פירושם בעבור]. ולא בא לעולם רק על השלום נמול ואם טוב ואם רע.

יצא [כשגגה שיצאה] פירוש שנפלה הה"א והוטל הנעת האל"ף על הצד'י. ויש אומרים שהאל"ף חמורה

הה"א ואל"ף השרש חסרה. — צאת אדם ונאמר צאה מן יצא כמו מן ישן שנה.

יצק [ויציקוב]. יותר טוב כי הוא כמו ויצניגום כי אותיות ג"כ"ק מתחלפין.

יקץ א"א נ' מנהון חכרי י"ד השרש וסימן א"כ"ך והדמה, שמשון, בישן י"י דההלים ושאר מלאים.

יקר [ביקררוזיק] קשה לי מאחר שאנו סומכין על קריאת בן אשר למה הוא נקוד בכל הספרים כפי קריאת

בן נפתלי הבי"ת בחירק והו"ד נחה ולא ביקרוזיק הבי"ת כשוא והו"ד בחירק.

ירא [יראו את י"ן] משום שנאמר כי לא יראני האדם וחי (שמות לג, כ.) לפיכך נחה האל"ף. וכן

היא נחה במלת לראובני השורק שבאל"ף קורין ברי"ש ואין לרי"ש נקודה וקורין אותו לראובני הרי"ש קמוצה והרי"ש אינה נקודה.

ירט א"א כבר נזכר גם כן בחלק הראשון מספר הטבלל בזה השרש וצריך עיון גם כן כשרש רטה.

ירע [ירע לנו שבע בן בכרי] פירוש לפי שהוא פועל עומד. שאם היה שב על שבע בן בכרי היה לו לומר ירע

לנו הו"ד בקמץ כמו נרע לך מהם (בראשית יט, ט.) או ירע. [והקבוץ ירקוח]. זה אינה ראייה נמורה כי גם מן ירק

בשש נקודות נוכל לומר ירקוח בקמץ הרי"ש כמו מן ארץ ארצות, ומן עצם עצמות. ותיסרה למה לא פירש

כשרפון ובירקון. **ישה** א"א ונכונים דברי רבי לוי כן גרשון שנקרא חושיה

כל מנהג ונימוס הנאור שראוי לאדם שיתנהג בו ולכך נקרא החורה והחכמה חושיה.

ישן [הו"ד בנעיא] כדי להפריד בינו ובין אחרי דברי לא ישנו (אויב כט, ככ.), שאין בו נעיא והוא לשון

שינוי. **ישע** [עם נושע פתח]. ובעלי המסורה נתנו בו סימן העשירים מקמץ והמשכיל יבין.

ישר [הישר לפני דרכיך]. כן הקרי אבל הכתיב הושר על משקל הושב את אביך (בראשית טו, ו.) וכן

הוצא אתך (שם ט, ז.), הוצא כרזיב כמבואר בחלק הדקדוק.

כ.

כאב א"א כשרש כה מפרש המחבר למה לא התחיל בשרש ככב, ואחר כן ככה, ואחר זה ככר ואחר כן

כזה השרש. — [כי אין המת כואב]. אך רבוזינו ו'ל אמרו קשה רפה לכשר המת כמחט בכשר החי.

כבר [יכבר יי פירוש וכו']. ורבי שלמה יצחקי ו'ל פירש יכבר לשון כבוד. ולא יאמנו דבריו כי לא נמצא

לשון כבוד בכנין הקל לעולם.

כדור [ונחמר ממנו כ"ף הדמיון]. ויונתן חרנם כדור כשור מקף. וכן רבי אברהם אבן עזרא פירש כ"ף כדור

משרחת. וכן לפי פירוש רבי שלמה יצחקי ו'ל. [כהנת עלם כלם כענין עבודה]. וזה דוקא עובד

לאלהות בין קדש ובין חול ולא על שאר עבודה.

כזה [כי תחת יופין]. כי לא נופל לשון כויה רק על בשר שנכוה באש ולא נשרף כלו.

כחש [ותכחש שרה] ראירתי באחד מספרי המסורות כי ותכחש הכ"ף בקמץ לפי שלא היתה רגילה להכחיש. בשם רבינו משה מלוגדר"ש ז"ל.

כיל [האחד ממנו כל בפלם גר] נכון הוא שכיילי שם על משקל סיני ואין עוד דומה לו. ויש אומרים שנקרא כלי כאלו הוא שתי מלות כי לי פירוש הוא אומר חסיד שלי שלי.

כלל [כל פעל יי למענהו] חסר מלת אשר או ש"ן בראש כאלו אמר כל אשר פעל, או שפעל, כי לא תמצא מלת כל לכנוי הפעולות רק בזה הדרך. וקשה לי על מה הביא פסוק וכל זה איננו שוה לי. — [פירוש מאומה]. כי מלת כל אינה משמשת במקום מאומה רק כשהיא דבוקה למלת אין, או לא או בלתי כמו הפסוקים שהביא לראיה והביא עמהם כי לא במותו יקח הכל נראה לי שאינו כן, כי אם היה בלשון מאומה היה לו לומר כי במותו לא יקח הכל ודוק.

כלף א"א בסבך עץ קרדומות (תהלים עה, ה.) פחורגם בכולביא לשון בכשיל וכילפות, כי הבי"ח והה"א מתחלפין. ונראה לי שהוא קרוב ללשון אשכנז קולב"ן.

כמר [והם עובדי עבודי ורה]. נקראו כן לפי שהם סגורים יחד כמו שכחתי בחשבי בשרש כמר. עיין שם.

כנר א"א קשה לי למה לא הביא כנרת ובקבוץ נגב כנרות דיהושע (יא, ב.) שאונקל"ס ויונתן תרגמו כנרר ככל מקום גינוסר והיא ארץ שמנה מאד. וכן ים ודרום ירשה (דברים לג, כג.) תרגום ירושלמי מערב ימא דגינוסר.

כסה [ולמכסה עתיק]. וכן מכסך חולעה הוא שם ולא בינוני. וכן ולמכסה עתיק (ישעיה כג, יח.) שהוא כמו מכסה.

כסף [חאוה חשק]. ולכן נקרא הכסף כן לפי שהוא חשק ותאות כל האדם.

כפה [ויאולי מצאו בספריו קמוץ]. פירוש שאם הירח בקמץ היה מורה שהוא מזה השרש והיה עתיד נפעל על משקל תגל ערוזתך (ישעיה מ, ג.) שהניס"ל קמוצה.

כר [הם הכבשים]. ורבי אברהם אבן עזרא פירש בכרי מדין (ישעיה ס, ו.), מזה השרש ואמר כי הבי"ח לשמוש רפזנו לומר בכרים של מדין.

כבר א"א כבר נחב המחבר בשרש כה למה שם זה השרש פה עיין בנימוקי בריש אות הכ"ף.

כרר אין ראיה נמורה שחיהה הרי"ש שרשית, כי כן דרכם בקצת מלורר לכפול האותיות כגון שאמר גרים גרורים ודומיהם.

כרש

כשל

כתת

כתב

כרבל

כרכם

(משלי ג, יו.) תרגום ברכומא וקונמא בב"ח, אבל נרד וטרבם תרגומו רשק ופוריקא. ונקרא הכרכום טוריקא על שם צבעו שהוא ירקרק. וכן הכובעים שנושאים היהודים במדינת וינצי"א נקראו כובעין ברכומין. ואני עשיתי סימן לפרט השנה בעת ההיא כל ראיה"ם יכיהם בנימטריא ר"נ"ו. גם יכירום לשון כרכום.

כרמל

כרפם

א"א כבר כחבתי בשרש יחש שכן דרך חכמים ז"ל לכתוב סמ"ך במקום ש"ן שמאלית אך לא במקום ש"ן ימנית. [ככשיל וכלפות]. אבל תרגום של בכשיל וכלפות בקופיץ ובמפסולת דיוסטר עיין לעיל בשרש כלף. [ויחכן להיות עוד משרש נכה]. יש לפרש ויכתום כמו וינשכום תרגום וינשכו ונכיתו.

[נכתב]. נכתב כן הוא בקמץ בעבור הזקף אבל נכתב דמדרכי הוא קמוץ בעבור שדווא בינוני תאר.

הוא כמין כובע שמימין על הראש ונקרא כרבלא לשון כרבלחא התרגול.

וכן נקרא בלע"ז ובלשון אשכנזי ואפרא"ן. וכן בלשון רומי נקרא כרוכ"ם. אבל אהלים וקנמון

(משלי ג, יו.) תרגום ברכומא וקונמא בב"ח, אבל נרד וטרבם תרגומו רשק ופוריקא. ונקרא הכרכום טוריקא על שם צבעו שהוא ירקרק. וכן הכובעים שנושאים היהודים במדינת וינצי"א נקראו כובעין ברכומין. ואני עשיתי סימן לפרט השנה בעת ההיא כל ראיה"ם יכיהם בנימטריא ר"נ"ו. גם יכירום לשון כרכום.

א"א. הלמ"ד של כרמלו דנושה. וכן מן כרמל וכרמלי הגלעדי (שמואל ב' יו, כו.) הלמ"ד דנושר.

א"א יש אומרים שהוא מין צבע ירוק. ובעל הערוך כתב שנקרא בלשון ישמעאל כרפום ובלע"ז אפיץ

ובלשון אשכנזי אפיץ. ועוד פירוש שהוא פיטרוסלינין. ונראה לי שהוא בלשון אשכנזי פיטרוסיל"ל. ויש אומרים שכרפם מלה פורכבת מן כר ופס, כר מן כרים וכסתות ופס הוא מן כלי מלח.

ל

לאב

לאט

לאך

א"א ורבותינו ז"ל פירשוהו הל שאובין בו כל טב. וכן תרגם יונתן דהויתון האיבין בה לכל מדעם.

[כשרש לוט]. כמו מן קום וקאם שאון (רושע י, יד.), ומן רם וראמה וישבה (זכריה יד, י.)

[ובא צירי תחת כ"ף הבינוני]. היה לו לומר תחת שתי הכפ"ין האחת היא תחת י"ד סימן הנקיבה כמו לכל עונכי (תהלים קג, ג.), והשנית מקום קמץ וכו' קמץ קטן חסורת קמץ גדול.

לבב א"א תמהתי למה לא הביא ובסמיכות לבב פרעה (שמות יד, ה.). — [לכבהני אהותי בלה]. פירש הוא

הפך הפעולה כמו הבואתי תשרש וזהו הסירותי את לבבי. ובל"שון אשכנזי ד"ו הוש"ט אנטהערצ"ט מ"ך.

להם א"א ורבי שלמה יצחקי פירש כמהלהמים לשון מהלומח ולפי זה יהיה הלהם אהד בהפוך אותיות.

לו [לפי שקריאתה ברו וכו']. והן חמשה ושלושים במקרא דכתיבין לוא שנים פנדרון בתורה וסימן אונל יגיד.

וכן הלא יג מלאין בחורה. — [ולא ילך נא אתנו] א"א כי קצות הוי"ן בעבור שהמלה עומדת ושבה למעלה שאמר ולא אברה ללכת רצונו לומר מאחר שלא האבה ילך נא אתנו אמנו. וכן ולא דנעמן מאחר שמאן הנביא לקחה אמר נעמן ולא רצונו לומר מאחר שלא תרצה לקחה יותן נא לעבדיך וגו'. והער על זה הפירוש טעם זקף גדול שהוא על שניהם.

לוה [העתידים עורר לויחן] פירש הרב רבי אברהם אבן עזרא שהוא מין דג גדול. עיין בפירושו במענה הראשון של איוב.

לול [ויש כתובין באלף]. ולא נמצאים רק אילו שהביא לכן היה לו לומר וחמשה כתיבין אלף ושבעה ראש פסוקים כתיבין לולי בירד.

לו [כמו הוה]. כן דעת המפרשים ואני אומר כי הלו הוא כמו ההוא לכך אומרים למי שעומד מרחוק בין זכר בין נקבה כמו הפלשתי הלו, השונמית הלו וכתוספת ה"א לזכר האיש הלוה ולנקיבה בחוספת וי"ו בחולם הארץ הלו.

לעב א"א בלשון ארמי הוא עלב העי"ן קודם ללמ"ד והרבה מלות מחורגות בלשון עולכין כמו כי ראה י"י בעיני (בראשית כג, לב.) בעולכני, ויהעללו בו ואהעלבו. וכן הרבה בדברי רבותינו ו"ל. ויהיה לעב ועלב קרובים בלשון בדברי רבותינו ו"ל.

לעז א"א ומה שנהגין לקרא ליהודים של מדינת רומניא לעזים כתבתי הטעם בספר התשבי. עיין שם מי שיחפוק לדעתו.

לקח [וגם דגש הקוף]. וזה דוקא כשהקוף נקודה בשוא ולא בנקודה אחרת. — [ארון אלהים נלקחה] נמצא ארון בלשון זכר ובלשון נקיבה כמבואר בשרש ארן.

לקש [ילקשו]. ורבי שלמה יצחקי ו"ל פירש לקש לשון צמת וכתב שם וכן יסר רבי אליעזר לקש מארבה אם כן הקלירי יסר גם כן ההושענות.

מ

מאם א"א רבינו שלמה יצחקי פירש על ולקחתי מאתו מאומה חסר אלף. ואני לא מצאתי כן בכל הספרים

וגם אינו במנין מלות דלא מפקין אלף כמו שדרהך (שמואל א' יג, ודומיהם).

מגד א"א יש אומרים שהמ"ם נוספת והגו"ן שרשיה שרשו נדן ומגדנות על משקל משמרות.

מגל [והר"ש לא תניף] (דברים כג, כו.) הרגם אנקלוס ומגלא. וכן למזמורת (מיכה ד, ה.)

חרגם יונתן למגלין, אבל שלחו מגל, וחופש מגל יירמיהו שניהם חרגם יונתן חרבא.

מוג [חמס וחעבור מצי חושיה]. ורבי שלמה יצחקי ו"ל

פירש מזה השרש ביד מוניך מניעך ומטל'טלך. ואינו זר בעיני זכר נזכר בשרש יגה.

מול [כי מולים היו]. מול הוא תואר על משקל סוג לב (משלי יד, יד.) אבל רבותינו ו"ל הוסיפו בכינוי ובפעול ה"א יקורין למי שמל את החינוק מודל ולחינוק הנימול מהול וכן חרגם דמים למולות (שמורת ה, כו.) ברמא מהולחא, וכן ברמ"ך חיי (יהוקאל טו, ו.) הראשון חרגם יונתן ברמי מהולחא.

מות [מוחהני מרחם]. הוא לשון זכר כאילו אמר מוחת אותי והוא שב על היום שזכר למעלה פירש שכחותו היום לא המית אותי. ורבי שלמה יצחקי ו"ל פירש מלאך המות.

מזר א"א יש אומרים שממזר הוא מלשון והזורה תבקע אפעה (ישעיה נט, ה.) והוא מלשון רבותינו ו"ל בציים מזורה; ופירש ממזר דבר הנשחת אינו של קיימא כמו שאמרו רבותינו ו"ל מעולם לא ראינו נין ונכד לממזר אם עושה דור שני אינו עושה דור שלישי.

מחק א"א ומה שמשו רבותינו ו"ל בלשון מחה דלעיל כאמרם המחק על מנת לכתוב ולא שמשו בלשון מחה על הכתב לעולם רק לשון מחיקה וד"ק וחמצא.

מין א"א אין לתמורה למה לא הביא כאן כמנים ועונב (תהלים קד, ד.) כי שרשו מן או מנן, כי הגו"ן הנושה עיין בשרש מן.

מלל [מלים תחשובו]. תעשרה הן בלשון רבים וכולם באיוב וכל שאר מילין בגו"ן.

מלא [שימוח בלא זמנו]. ויש מפרשים מזה וזרעו יהיה מלא הגנים (בראשית מת, יט.) רצוני לומר שיכריח האומות והתנבא על יהושע.

מלה [מלוח עלי שית]. ורבותי פירשו לי מלוח בלשון אשכנז מ"ו והוא צמח עב ירק גדל סביב האילנות הגדולים. — [כי הם צמחים מלוחים]. הם חרולים וכן

ממשק חרול (צפניה ב, ט.) חרגם יונתן משמש מלוחין.

מלמ [אמלטה נא שם]. אמלטה ב' חד מלעיל וחד מלרע וסימן לוט למטה ודוד למעלה. — [הם שני] ענינים האלו. הפ"א והמ"ם מתחלפין מליטה ופליטה כמו ופרק פינולים ומדק קרי.

מנה [ורבותינו ו"ל זכרו המנים כענין משקל]. ורבי אברהם אבן עזרא כתב כי מנים הם משקלים וכן שכערה שקלים חרגם שבעא מנין.

מנה [וכן מחהה מתחת]. המ"ם בפתח בעבור החי"ת.

מוסם [מסת נדבת יודך] על משקל פסת בר (תהלים עב, טו.) הסמ"ך הדגושה מורה על הכפל.

מוסך א"א כולם ענין מוניה בחילוף גימ"ל בכ"ף כמו ויסכרו כמו ויסגרו.

מוסר א"א לא נמצא זה הלשון רק אלו השנים שהביא ושניהם

בפרשת מטות. — [ויחנדרו יי אלהינו], לא נמצא לשון נתינה מתורגם בלשון מסירה רק כשהוא סמוך אצל לשון יד.

מעה [רעות המעות הנזכרים בדברי רבותינו ו'ל]. וכדברי רבותינו ו'ל קורין המטבע מעורר בלשון נקבה גם שמשו בו לשון זכר כגון נותן אדם מעיו. ותרגום עשרים גרה מעין. — [פרודות קטנות] כי פרידה הוא לשון לע"ז קורין לאבנים פירי'י. וכן כחצץ שיני (איכר ג, טו.) תרגומו בפרידין. וכן הדודי חדש (איוב סא, כב.) תרגומו פרידין חרתינ.

מצא [נחה האלף]. והתימה על הרב רבי אברהם אבן עזרא שכח על כמוצאת שלום (שיר השירים ח, י) שנחה האלף והרי היא נעה בעדות המסורה.

מר [לפי שנופלה מנבוה]. ויותר נכון פירש רבי שלמה יצחקי ו'ל שרוא כמשמעו לשון מרירות ולפי זה שרשו מרר.

מרח א"א רבותינו ו'ל פירשו שני פירושים, האחד שנמרחו אשכיו פירוש שנעשו כאחד, וכן דעת רבי שלמה יצחקי ו'ל. ופירוש השני שרח באשכיו פירוש שנתנפחו.

מרק [מרק פגולים]. כן הקרי וכתוב פרק. ושני שמות יש לרטוב שנתכשל בו הכשר מרק ופרק. ויש אומרים כי הפ"א והמ"ם מחלפים כדון אותיות בוס"ף.

משך [נושא משך הורע]. יש אומרים שאלו השניים הם לשון קנייה, כי רוב מה שאדם [קונה] במשיכה הוא קונה.

משל [והקדמוני חאר לו]. ויש אומרים משל איש הקדמוני, והוא אדם הראשון שאמר האשה אשר נתת עמדי והיא אמרה הנחש השיאני דהיינו מרשעים יצא רשע.

מתג [בלע"ז פראוין]. נראה לי שפרא"ן הוא קרוב ללשון תרגום ירושלמי שתרגם במתג ורסן בומטא ובפרומיבא וכן בכפל רסנו וכפלא דפרומיבא, והוא מה שכחתי לעיל.

שתרגום ירושלמי מסכים עם לשון רומי בהרבה מקומות. **מתה** [מתי רעב]. נראה לי שמלת מתי כולל זכרים ונקבות ובלשון אשכנ"ז לוי"ט.

מתי א"א יש הפרש בין מתי סתם ובין מתי וכין למתי.

נ.

נא א"א חמיה לי למה לא הביא כאן שרש נאה ענין יופי והוא הביא אותו בשרש אוה? ויותר נכון להכתב פה שרש בפני עצמו ועיין בנימוקי שכחתי בשרש אוה.

נאם [לנאמנים]. לפי זה הפירוש יהיה היחיד ממנו נאמן בחוספת נר"ן על משקל רחמן. עיין בשרש רחם.

נאף א"א חמיה לי למה לא פירש ניאוף כמו שפירשו רבותינו ו'ל אין ניאוף אלא באשרו איש. וכן נמצא

בכל המקרא. והראיה הברורה שנאמר בהושע (ה, יד) לא אפקד על בנותיכם כי תזנינה ועל כלותיכם כי תנאפנה.

נאק א"א אבל אינו נופל אלא על ענין זרינה ולא מן ענין אנחה כמבואר בשרש אנח.

נבא ורבי שלמה יצחקי ו'ל כתב שנביא הוא מלשון נבי שפירזים (ישעיה נב, יט), ואין המפרשים מודים לו. — [ואקרב אל הנביאה]. נביאה אומרים במסורת ה' נשים שנקראה כל אחת נביאה בפסוק מרים, דבורה, חולדה, נועדיה ואקרב אל הנביאה. — [המה מתנבאים]. כן רוב לשון נביאה שקר כא בלשון התפעל על דרך יש מתעשר ואין כל (משלי יג, ז), ודוק.

נבל [הגויה המחה הנופלת נבלה]. אין דעתי נוחה מזה שיהיה נבל ונפל ענין אחד ואין נבל אל לשון כתישה ולשון נבילה כולל גויה מחה הן בהמה הן אדם. ואחרים אומרים שאין נופל לשון נבילה על גויה אדם שנס רק כשלא מת מיתח עצמו כגון נבלת איש אלהים (מלכים א' יג, כט), לא תלין נבלתו (דברים כא, כב), ורומיון. אך קשה לי על נבלתי יקומו (ישעיה כו, יט) שהוא מדבר בענין תחיית המתים ואין נבא הנביא את גופ הצדיקים ומהורים שוכני עפר בלשון נבילה? ואומר אל החכמים ואין מניד לי הטעם.

נגע א"א רוב לשון נגיעה בכנין הקל הוא לשון נגיעה ממש מוקא"ר בלע"ז ומה שהוא בכנין הפעיל הוא לשון השגה אכז"ר בלע"ז.

נגף [פן חגף באכן]. הת"ו בשניהם אינה לנוכח הזכר רק לנקיבה נסתרת כי רגל לשון נקיבה.

נד ואונקלוס ורבי שלמה יצחקי ורבי אברהם אבן עזרא שלשחם פירשוהו כמו חומה.

נדה [נרניך]. וסוה קראו רבותינו ו'ל למה שחננים האשה לבעלה מעות או מטלטלין נדוניא.

נדה א"א במסורת נדה ה' קמצין לפי שהם חוארים וחד בפרחת נדה ואינינו (ישעיה יט, ז) לפי שהוא עבר.

נהם חמהתי למה לא הביא ארי נוהם (משלי כה, טו) שהוא בינוני יף על פי שהוא בפרחת על משקל אוכר עצות (דברים לב, כה).

נוץ [הנצו הרמונים]. הוא הפעיל עומד ורבים טעים מ חושבים שהה"א היא לשאלה (לא ידעו כי הד"א של הפרחה מושך עצמו ואחר עמו והרי הוא כאלו אמר ההנצו.

נור [ניר לדוד]. הוא כמו נר בצירי. וכן ישבע רש (משל"י כה, יט) בחירק הוא כמו רש ועושר (שם ל, ח) בצירי, וכן נר רשעים (איוב כא יו) בחירק כמו נר בצירי וכן תרגומו שרגא ורשעא.

נזל

[ולמזלות]. יותר נכון בעיני שיהיה שרשו מול כמו מגל, מקל ורומיהם.

נחל

[נהשם ונחלה]. א"א נחלה נמצא על שלשה דרכים האחד הוא ונחלה לא יהיה לו (דברים יח, ב.), החי' בחטף פתח והה"א לנקיבה, והשני נחלה עבר על נפשינו (תהלים קכד, ד.), החי' בשוא והה"א נוספת, והשלישי נחלה עכתי (ירמיה י, יט.), שחוא לשון חולי הנז' לנפעל והחי' בשוא ופירושו כמו נכאכת.

נחם

[נחמו עמי]. א"א אין לומר כי נחמו ציווי מן הקל ושהנז' בפתח כעבור אות הגרון על משקל שא"ל מ"י טטר (וכריח י, א.), טעמו וראו (תהלים לד, ט.), כי לשון נחמה לא נמצא בכנין הקל לעולם.

נחץ

יש אומרים כי הוא כמו לחוץ בחילוף נז' בלמ"ד כמו לשכה ונשכה ודומיהם.

נטף

[נטפי מים]. א"א הנפרד ממנו נטף כשני קמצי, או נטף בשש נקודות או נטף בשוא ופתח או נטף צירי וקמץ כל אלו המשקלים יבוא בסמיכות הרבים על משקל נטפי מים (איוב לו, כו.).

ניק

א"א ותניקהו על משקל וחביאהו ואם היה משרש ינק היה נקוד התיז בצירי על משקל וחדעהו.

נכה

[על מה חכו]. א"א אבל והם תכו לדגליך (דברים לג, ג.), שרשו נכה עיין שם. וסן התימה כי לא הביא אולי אוכל נכה בו (כמדבר כב, ו.). — [פרעה נכה]. א"א יש להקשות על מה שקרא אותו בדברי הימים נכה בסתם כלי זכר פרעה שנאמר עלה נכה מלך מצרים נראה שהיה שם עצם שלו נכה.

נכס

א"א בפסוק זה נכלל כל דבר נסף וזהב ומקנה ושמלות לכן לא ידעתי מה רצונו לומר נכסים במקום הורה. וכל לשון חיל, מתורגם בלשון נכסין ובכל טאדך (דברים י, ה.) תרגומו בכל נכסך בלשון יחיד.

נכר

[ינכר שונא]. א"א כן כהוב ברוב הנוסחאות והוא טעות סופר והיה לו ליכתוב והנפעל, כי אם היה התפעל היה לו לומר ינכר הנז' והכ"ף רגושים על משקל ותנשא מלכותו (במדבר כד, ג.).

נלה

[ונפלה הה"א]. א"א כמו לנחותם (שמואל יג, כא.), לראותכם (דברים א, לג.), שהם כמו להנחותם להראותכם.

נמח

[מסת]. א"א יותר נכון לומר שהמ"ם היא לשמוש ואף על פי שהיא כפתח נמצא כמוהו למבראשונה (דברי הימים א' טו, יג.), המ"ם כפתח וכן לא התקדשו למרי (שם ב, לג.).

נסך

[יין נסיכם]. א"א הנפרד ממנו נסך על משקל חסיה, ואם היה ממשקל נסך היה נסכם על משקל ונסכו רביעית ההיין (במדבר כח, ו.).

נסע

[והסמך והוא קל]. א"א זה דוקא בעתיד הקל כשעין הפעל בשוא כמו וישאו, ויסעו. אבל כשהעין הפעל מכ"ג"ד"כ"פ"ת לא יפול הדגש כי אם מעטים מאד כמו ויגשו, ויפלו, ויהנו, כולם רגושים.

נסק

א"א כל לשון עלייה מתורגם בלשון סק, ודוקא במקור ובציווי ובערזיד, אבל בעבר ובבינוני מתורגמין בלשון סלק.

נעם

א"א יש אומרים מנעימיהם כמו מטעמיהם בחלוקה נז' בטי"ת באותיות א"ת ב"ש.

נעץ

א"א נקראו הקוצים החדים נעוצים מלשון נעוצה לפי שהם מחנעצים בכשר האדם.

נפץ

[יריקו מתרגום וחר]. א"א וסן התימה שלא הביא וככלות נפץ יד עם קדש (דניאל יב, ו.), והוא צריך לפירוש אם הוא לשון שבירה או לשון נפיצה.

נפש

[את נפשים]. א"א לא נמצא רק זה לכד. — לשוא נפשו, רבים טועים סבורים שהוא כהוב נפשו וקרי נפשי ואינו אלא ויז ועירא וקריאת המלה כנקודה נפשו.

נפת

א"א המצא בשרש נוף.

נץ

א"א נקרא כן כעבור שהוא בעל נוצות הרבה.

נצר

[כעיר נצורה]. א"א ועוד יביאנו בשרש צור ויפרשהו בלשון מצור.

נקד

לחם נקודים. א"א הפסוק הראשון שהביא מורה שהוא לשון עפוש והפסוק השני מורה שהוא כדברי רכותינו ז"ל פת הבאה בכיסנין. — עכין יבשין: פירוש בערוך לשון ככר או חלוח.

נשה

חנשה ממני. א"א לפי שהוא פעל עומד צריך לפרשו כנ"י כי לא יבא כנוי בפעל עומד רק בזה הדרך.

נשמ

צמייט"א בלע"ז. א"א לא מצאתי כן בכל הנוסחאות של פירוש רבי שלמה יצחקי רק על כוס וינשוף דפרשת שמני פירש כוס וינשוף צמייט"ש בלע"ז הצועק כלילה וכו' אבל הנשמת שכעופות פירש קלכא שוריץ ורומה לעכבר ועל חנשמת שבשרצים פירש שקורין לה בלע"ז טלפ"א.

נתח

ענין נתחים איברים. א"א כבר כתבתי בשרש אבר כי לשון אבר לא נמצא בפסוק רק בלשון כנף אבל התרגום של לשון נתח מתורגם בלשון אבר.

נתק

ונתקנוהו. א"א הוא מן הקל, ואם היה מן פיעל הדגוש היה נקוד ונתקנוהו הנז' בחירק והרז"ו רגושה.

ס

סבא

א"א זה השיר הוא בספר הנקרא ספר חננית חכרו משורר ששמו רבי חיים בן רבי יעקב לרבינו רם ולה"ה.

סדר

[סדרים]. א"א לא נמצא לשון סדר במקרא רק זה לכדו

אבל החרגו של לשון עך מחורגם בלשון סידרא, וכן לשון מור וטורים.

סור גולה וסורה. א"א הוא חאר ולא יתכן היות פעול כי הוא פעל עומד וכן כתב רבי אברהם אבן עזרא.

סחב א"א וכן סחף ענינם אחד והב"ר והפ"א מתחלפים כמו נשב ונשף.

סחר סחרר. א"א הוא שם חאר על משקל הפכפך.

סכת סכות מלככם. א"א אולי הוא היה עשוי על צורת העוף הנקרא בלשון אשכנ"ז סיכות ובלע"ז פאפיג'ל והוא מצפצף כלשון בני אדם.

סלח א"א כולם ענין מחילה אבל לשון מחילה לא נמצא בפסוק.

סם א"א נראה לי שהפרש בין סמים ובשמים הוא, כי בשמים הם למאכל ולריח טוב אבל סמים הם לרפואה.

סעה א"א וכן דעת בן סרוק ורבי אברהם אבן עזרא, אבל רבי שלמה יצחקי ז"ל פירש לשון עקירה סן ויסע כעץ תקותי (איוב יט, י), ולא אבה הרקדוק.

סעף [כורת הסעיפים]. א"א לפי זה יהיה מסעף מן הפעלים שהם הפך הפעולה כמו תבואתי תשרש (איוב לא, יב), ופירש מסעף הסררר הסעיפים.

ספא [לכר מחבן]. א"א והראיה ויפתח האחר את שקו לתת מספוא לחמורו (בראשית מב, כו), ואין דרך להצניע חבן בשק אף כי הכסף.

ספה [חוספת ויהרון] א"א כי אל תוסף על דבריו (משלי ל, ז), הוא מורכב מן סוף וספה.

ספל [פיילותיה]. א"א וכן בלשון רומי קורין לכוס או צנצנת פיולה בפ"א רפויה.

סרה [חסרה על אחור]. א"א ת"ו של חסרה אינה לנוכח הוכר רק לנקיבה נסחרת ושכ על הירעה והוא פועל עומד. וסרוח הוא שם ההואר ואינו פעול כי אין פעול בפעלים העוסדים.

סרן א"א לא נקראו סרנים רק שרי פלשרזים לכד.

סרם א"א לא נמצאו המשרחים נקראים סרסים רק במצרים ובבל ופרס ומדי, כי באורחן הארצות רוב משרחי המלכים הם מסורסים.

סרף א"א ויש מפרשים ומסרפו הגדול והחשוב שבקרוכו הראוי לעשות לו שריפה כדרך ששורפין על המלכים.

סתם א"א חמיהה לי למה לא הביא ונסתם גיא הרי (זכריה יד, ה), שתרנם יונתן ויסתתם. וכן קורין אורחו אנשי המורח הג'ן בחירק ונסתם.

סלסל א"א ומנחם בן סרוק ודונש בן לברט שניהם פירשוהו לשון סלסליה ותרוטמ'ך (משלי ד, ח), פירוש כמו המסלסל ומחפש עוללות דבירקור'ש בלע"ז ובלשון אשכנז שטופפיל'ן.

סנור א"א פירושו שהוא עורון בלב ובעינים, רצוני לומר שאדם רואה ואינו יודע מה רואה נקרא סנור.

סרעף א"א הרי"ש נוספת כרי"ש של שרשרות שהוא כמו שרשרת כן סרעף כמו סעף לשון ענף.

ע.

עבר [מעבדיהם]. א"א נשאלתי למה הבי"ת של מעבדיהם דגושה ובי"ת של ועבדיהם רפויה והשיבותי לפי שהע"ן של מעבדיהם בשוא נח ושייך אחריו דגש קל, וע"ן של ועבדיהם היא בחטף פתח שלא יבוא אחריו דגש לעולם ובשניהם הבי"ת קמוצה להפרישם מלשון עבר.

עבר [לפיכך אמר לעבדך בבית]. א"א זהו מה שפירש הרב רבי אברהם אבן עזרא לעבדך בבית הנה מל"ת עבר בחסרון בי"ת להפך והמשכיל יבין.

עוד [דבקתי בערותך]. א"א והם שמנה בחמניא אפי וסיטנם פרוץ ב"ן דמ"ה ואחד בדברי הימים א' סימן כ"ט עוררתיך ותוקיך.

עוף [תעפה כבקר תהיה]. א"א ולפי זה יהיו שני ענינים דבר והפכו בשרש אחד וזה לא יתכן.

עור [עיר ובהלות אויב]. א"א ובמסורה שבעה בלישנא דבעל דכתי משרש עור עיין במסורה גדולה. — [עורינו כחנור נכמרו], א"א יש לחמוה על מה שאמר ובקבוץ הזכרים עורנו וגו' והלא הוא חסר יו"ד, וצריך לפרש כל אחד מעור שלנו נכמרו. — [עורתי או שכור], א"א ולפי פירוש רבי שלמה יצחקי הוא שם דבר של מום עורון בלשון נקיבה.

עזו א"א עוזה אלהים. ויש לומר כי עוזה שם דבר על משקל חקה אחת (במדבר ט, יד), ופירש אתה אלהים עזו ופעלת לנו.

עט פירש קולמוס. א"א הרגום בעט ברזל (ירמיה יז א). בקולמוס דפרולא. וכן בלשון רומי קורין לעט קלמוס בפחת תחת הקוף.

עטן [המקומות שמקבצים בהם המים]. א"א הכלים שמחלבין בחוכן החלב נקראו עטנים, בלשון אשכנז קוביל.

עטף [בעטף עולל ויונק]. א"א הוא מקור והראוי בהעטף. וכבר הסתפקרתי על סגול הבי"ת בשרש הרג עיין שם.

עין [והאסיפה אל העיר]. א"א ויש אומרים שהוא לשון ניסה ובריחה. וכן פירש רבי אברהם אבן עזרא העיון הכריחו. אבל שלח העו פירש הנם או אסיף. וכן הרגם אנקלוס כבוש. אבל יונתן הרגם את כולם גלו.

עיה א"א והם שני שרשים בענין אחד עיה. ועף ועוד עיין בשרש עוף.

עלה [מצפה גבוה על ההרים אמר וירדה]. א"א וכן נמצא

תתמט עלט - עצם 485 עקב - עת תתע

במקום אחר יעלו בתהו ויאבדו (איוב ג, יח), עלייה זו ירידה היא. — [עלה זירה]. א"א ותמיה לי למה הביא אלו השניים והרי הם סמוכים והיה לו להביא קול עלה נדף (ויקרא כו, לו), שאינו סמוך.

עלט א"א אין עלטה אלא כלילה עיין בשני פסוקים שהביא. **עלם** [מלשון ונעלם דבר]. א"א וסוזה נקרא העולם כלשון העלמה. וכן פירש רבי שלמה יצחקי ו'ל בפסוק גם את העלם נתן בלבם (קהלת ג, יא), חסר כתיב לשון העלמה עיין שם.

עלק א"א יש אומרים שנקרא הניהנם עלוקה מלשון יצא משפט מעוקל (חבקוק א, ד), בהפך האותיות לפי שכל המעקל דרכיו ירד שם.

עם [שהוא כמו עמו]. א"א וכן תרגם יונתן וכל קדשוהי בעמיה. וכן פירש הרב רבי אברהם אבן עזרא. ותמהתי למה לא דבר בו רבי שלמה יצחקי ו'ל מאומה.

עמל [והפוסה להם עול]. א"א כתב רבי אברהם אבן עזרא כל עמל סמוך לאון הוא כמוהו.

עמק [עמקי שפה]. א"א יחכן לפרש שהוא לשון עקימת בהיפוך האותיות וזהו לשון עוות, תרגום נעויתי שחזתי (תהלים לת, ו). עקימת שחיית.

ענו [בענין עונה]. א"א הם שני שרשים בענין אחר עון וענון מן עון נאמר מעונן ומעוננים, ומן ענו נאמר ועוננים כפלשרשים (ישעיה ב, ו), בן דעת הרב רבי אברהם אבן עזרא ו'ל בספר צחור וכבר השיבותי עליו בספר הבחור במאמר שני בעיקר שנים עשר.

ענג [הנאות הנפש]. א"א לא לכד על הנאות הנפש כי גם על הנאות הגוף יפול לשון עונג ותענוג.

ענה [שקר ענה באחיו]. א"א והכלל כל שהם לשון ערות דבקים חסיד לכי"ח השמוש, אבל לשון עינוי לא ימצא רק בפועל הדגוש ובפועל, אבל לשון עני הוא בקל, ורוב לשון נפעל וההפעל הוא לשון הכנעה ונמצאים מהם מעטים בבנין הקל דוק ותמצא. — [אין קול], א"א ולפי זה יהיה ענות שם כי צעקת הוא שם ולא מקור. — [ענין רע], א"א והוא לא נמצא רק בקהלת לכד. ויש מפרשים מזה כל פעל אלהים למעניהו (משלי טו, ד). ונשאלתי על פחתות הלמד ולא מצאתי מענה.

עסם [עסים רמוני]. א"א יתכן לומר שירד של רמוני אינו למדבר בעדו רק ליחס. עיין בשרש רמן.

עפל א"א וכן ויעפילו לעלות (כמדבר יד, מד), במדרש רבי הנחומא לשון חשך והפילה.

עצב [לבלתי עצב]. א"א כן נמצא שרשים רבים שבמקום אחר הם יוצאים ובמקום אחר הם עומדים. כמו הפך, נול, יצף ודומיהם.

עצם [עצם מעצמי]. א"א על הרוב עצם לשון נקיבה וכן

ועצמי חרה (איוב ל, ל), ונמצא בלשון זכר אל עצמו (יחזקאל לו, ו), ומעטים דומיהו.

עקב [ולא יעקבם]. א"א יש אומרים כי יעקבם כמו יעקבם כחלוף קו"ף בכ"ף. וכן בדברי רבורזינו קפל כמו כפל.

עדר א"א ודונש ורבי שלמה יצחקי ו'ל פירשו עירי מלשון ער ועונה (מלאכי ב, יב), פירוש בן. וכן חתם אונקלס עירי בלא ולר.

ערב [במדבר בערבה]. ורבי שלמה יצחקי ו'ל פירש על וערבה הוא לשון מדבר כמו בארץ ערבה ושוחה

אלא שהערבה כבר היה בה ישוב וחרבה. ובמקום אחר מפרש לשון מישור עיין בירמיה סימן ט"ו. — [וערבי נחל].

א"א בעשרה לשונות משמש השרש הזה. וכבר חברתי שיר בסוף ספר הבחור אשר חברתי עתה מקרוב מעשרדו בתים ובסוף כל בית ערבים שניין דא מן דא חוץ מלשון כל עורב למינו (ויקרא יא, טו), לא יכלתי להכניס עמה מפני משקל השיר.

ויונה תרגם ואת העורבים (מלכים א' יו, ד), ורברביא פירוש סחרים גדולים.

ערך [בערך הכהן]. א"א ולפי זה יהיה ה"א של הכהן לקריאה ולא ליריעה.

ערם [והנחש היה ערום]. א"א כל ערום לשון יחיד שהוא בשורק הוא לשון ערמה כמו והנחש היה ערום.

והמסורה עליו לית דכוחיה וכל (רספר) משלי דכוחיה אבל ערום שרוא בחולם הוא לשון ערטילא. וכן כשהעין בציר כמו ערום אנכי ואחבא (בראשית ג, י). וכן נתנו המסורה סימן בין ערומים שהוא לשון ערמה ובין ערומים שהוא לשון ערטילאי חכמין רשין ערטילאין דחיקין פירוש דגושין.

ומימן אחר דברי חכמים בנחת נשמעין.

ערה [וערפהו]. א"א יש מפרשים וערפהו לשון הכרה כלומר שיעשה בו סימן להכירו שהוא ככור, ואינו רוצה לומר שימיתינו כי הבהמה מה חטאה. וכן תרגם הלוא בעז מודעתנו (רות ג, ב). כיש נוסחאות מהורגם מערפנא.

וכן בדברי רכותינו ו'ל משום אבוד מערפיא פירוש מכירו ואוהבו כמו שפרשתי בספר החשבי.

ערץ [שחיראו ממנו]. א"א כל לשון ערוץ שהוא שם חואר אינו אלא לרע ולא לטוב ודוק.

ערק א"א חמהתי על תרגום של ורדפו מכם חמשה (ויקרא כו, ח), שחרגם ויחפון ותרגום של רכבה ירדפו (שם) תרגם יעקון.

עשק א"א השין במקום סמך. וכבר זכרתי הרומים לו בשרש יחש וארש.

עת א"א וזה לפי שמצא לעזת את יעף דבר גור ששרש של עת הוא עות. ואומר אני שיותר נכון לומר ששרשו עתח ורגש הרבוי והכיניוים יוכיחו ויהיה לעזת על משקל ולכור את כל זה (קהלת ט, א), מן ברר.

עתם א"א לשון שריפה מלשון לא יחרוך רמיה צידו (משלי יב, כו), ובדניאל (ג, כו) לא התחרך.

עתר [בקרובות אשר חברו]. א"א בואת המלה משתבשים האשכנזים וקורין הפיוטים שאומרים כשכחות וימים טובים קרובין ואומרים שהוא ראשי תיבות ק"ל ר"נה ו"ישועה כ"אזלז' צ"דיקים. וכבר השיבוני עליהם בספר החשבי ותכתבי שם איך בא להם זה השיבוש. והכלל כי טעות הוא לומר קרובין ואינו אלא קרובות לפי שמקרבין אורחן אל התפלה.

ערפל א"א ויש אומרים כי הוא זוהר אספקלריא המאירה ורואה מה שאומרים בתפלת ראש השנה ונגלות עליהם בערפלי זוהר כלומר וך מאד כמו כעצם השמים לטהר (שמורת כה, י), ורואה זרור שאין בריה יכולה להסרחל בו.

עשתר א"א הצלם ההוא נקרא עשתרות אחר שם מקום שהוא בנתלת חצי שבת מנשה. ואולי שם היה סצויין אומנים לעשותם.

פ.

פאר [מה שנשאר בפארות]. א"א לפיוה הפירוש יהיה פעולת הפאר כפעולת הפעלים שהם הפך הפעולה כמו ובכל תבואתי תשרש (איוב לא, יב), אף כאן לא הפאר לא חטול פירור כל הענף אלא תשאר פיאה.

פג א"א כל פירות שלא נחבשלו כל צרכן נקראו פג כמו שאמרו רבותינו ז"ל משל לאחד שאכל פג שביעות. וכן דבר שלא בומנו נקרא פג כמו שאמרו רבותינו ז"ל ראוייה היחה בה שבע לרוד אלא שאכלה פגה ועוד. אדבר בו למטה בשרש פוג.

פגע [ולא אפגע אדם]. א"א והכלל רוב לשון פגיעה בין שדוא משמש לשון חפלה או לשון פגישה או לשון טירה חמיד מחובר לבי"ח ודוק וחמצא.

פגר [גוף בלא רוח]. א"א כבר כתבתי בספר התשבי ההפרש שבין פגר ונכילה. וגם עיין למעלה בנסוק שלי כשרש נבל. והכלל כי לשון פגר אינו נופל רק על גוית אדם שמת ונבלה היא כמעט להפך עיין שם. גם לשון פגר אינו נופל רק על גוית אדם רשע שמת ודוק וחמצא. והנה נמצא פסוק בדברי הימים שני סימן כ' ורכוש ופגרים. ויש ספרים כחוב ורכוש ובגדים והוא טעות. והראיה שנחמסר עלינו לית ואם היה וכגדים הרי נמצאים יותר ודוק וחמצא.

פרע א"א וצריך לומר שהעין במקום ה"א שרשית ויהיה פרע בעין כמו פרה בה"א וכן החגלע בעין כמו החגלה בה"א כמו שכרזבתי בשרש גלע.

פדר א"א וכחכ הפרחן כי הקנה והלב, והריאה והכבד נקראים פדר, ולפי משמעות הפסוק אינו כן.

פה [ובא הקבוצ בלשון זכרים]. א"א ונמצא הפה מכונה בלשון נקיבה (? ופי ישירים תצילם [ניצילם] [משלי יב, ו]). — [שיעור שני חלקי רוחך]. א"א פירוש שיהיה לו שני חלקים מרוחו רוצה לומר כנגד שאר בני הנביאים כאלו הוא היה הבכור הנוטל פי שנים.

פוג [ריח היין]. א"א ולכן נכון לומר שמשרש הזה חנטה פגיה כי הפרי שלא נחבשל נחלש ורירה פגה.

פוח [כמו פחם]. א"א ולפי זה יהיה פחים לשון יחיד כמו פחם שאם היה לשון רבים הייה לו לומר פחמים.

פון אפונה. א"א ורבי שלמה יצחקי ז"ל פירש אפונה לשון דבר דבור על אפניו (משלי כה, יא), ולא יחכן כלל כי היה לו לומר אפונה האל"ף בחטף פתח והטעם מלרע על משקל אנושה מכורזיה (מיכרז א, ט). — [פן ישלח ידו]. א"א ומלרז פן לא תתחבר עם העתיד ומה שנמצא פן מצא לו ערים (שמואל ב' כ, ו), צריך לומר שהוא עבר במקום ערזיד וכמוה רבים עוכרים במקום עתידים.

פות א"א ונקראה ערות האשה פות והוא קרוב ללשון לעז גם ללשון אשכנז. ויותר נכון כי שרש של פחהן פחה כי משרש פוח לא נוכל לומר פחהן כמו שלא נוכל לומר מן טוב טבהן ומן אור ארדהן. ותקרא הערוה פחה לפי שיפוחה בה הפתי.

פחה [פחהו וסגנים]. א"א יש אומרים שנקרא פחה לפי שהוא פחות במעלה משאר שרי המלכות. וזה לא יחכן כי הרז"ו אינה שרשית והראיה פחה גם פחם.

פחו [פחו כמים]. א"א ורבי שלמה יצחקי ז"ל שפירשו לשון מהירות צריך לומר שהוא כן בהפוך האותיות פחו וח פו.

פחם א"א ההפרש שבין פחם ונחלים הוא שפחם הם נחלים עמומות ונחלים הם נחלים כוערות וכן אומר הפסוק פחם לגחלים (משלי כו, כא).

פלא [פלגני]. א"א וכדברי הימים מרוץ הפלוני (יא, כו) והוא שם מקום וכן כל י"ג חביריו שבענין נקראים על שם מקומם ובשמואל (א' כה, טו) קרא אותו חלץ הפלטי והוא כמעט דומה צורת האותיות כי הנז"ך עם היר"ד דומין לטי"ח.

פלד א"א והוא כמו לפיד בהפוך האותיות. והנפרד מן פלדות פלדה בשוא וב' קמצין על משקל צדקה, או פלדה בחירק על משקל שמלה.

פלטי [ומפלטי לי והוא קל]. א"א כי היה ראוי מפלטי הלמ"ד דגושה על משקל מכברי.

פלך [לפלכו]. א"א צריך להיות הכ"ף דגושה כמו מן מלך מלכו, וכן כל זרה המשקל כשהלמ"ד הפעל מן ב"ג"ד כ"פ"ר.

פנן [פנינים]. א"א ורבי שלמה יצחקי ז"ל פירש פנינים סרגליות והוא שם כלל לכל אבנים היקרות. וכן בלשון רומי קורין לאבנים יקרות מרגיט"ה הרי"ש השנייה מקום הלמ"ד.

פעם

ואתה הפעם . א"א הרי כי פעם יכונה כלשון זכר ובלשון נקיבה והחיסה שלא זכר זה המכתב .

פער

א"א ולא נמצא זה הלשון רק על פתיחת הפה וכן לשון פצה שכשרש שאחר זה רובו על פתיחת הפה .

פקד

[וענין אחר אשה רעוזה]. א"א כי לא נמצא לשון חסרון בשרש פקד בבנין הקל רק בשתי מקומות ולא פקדנו טאוטה (שמואל א' כה, טו.), אשה רעוזה לא פקדו (ישעיהו לד, טו.), וכל שאר לשון חסרון הוא בבנין נפעל . ולפי התרגום פקדתי יתר שנותי (שם לח, י.), לשון זכרון .

פקח

[וחקחנה עיני שניהם] א"א ברוב הנוסחאות הוא כחוכ בבנין הקל והוא טעור נמורה כי אינו מן הקל וצריך להכתב אחרי כן בבנין נפעל .

פרא

[אדם מדברי]. א"א לפי זה היה לו לומר אדם פרא, כי דרך לשון הקדש להקדים המחואר קודם החואר כמו איש חכם ואין לומר הכם איש . אך נמצא כמהו וכסיל אדם כזה אמו (משלי טו, כ.), שדואו כמו ואדם כסיל . ויותר נכון פירוש הרב רבי אברהם עזרא שחמר וי"ו החבור ופירושו פרא ואדם .

פשר

א"א פירוש פֶּשֶׁר כמו פתר החי' והשי' מתחלפין כמו חרושה על לוח לבם (ירמיה יו, א.), כמו חרותה מן חרות על הלוחות (שמות לב, טו.) . או הוא בחלוקה האותיות פרש כמו פשר כמו כבש וכשב .

פשת

[צמרי ופשתני] . א"א היה לו לומר ופשתני בשני חוין' כמו מן שפחה שפחתי .

פתח

[חתיכה ושבר]. א"א כל לשון פת אינו נופל רק על הלחם לבדו . ופירוש משליך קרחו כפתים (תהלים קמו, יו.) כפתותי לחם .

פתה

[ולפוחה שפתיו]. א"א ולדעת רבותינו ז"ל מזה השרש ערק מאחמול הפחה הוא הגיהנם . ונקרא הגיהנם הפחה כי הכפוחה ביצרו נופל שם והחילו בראשו נוספת כמו בתרמה לאמר עוד (שופטים ט, לא.) עיין כשרש פוח .

פתר

א"א ולא נמצא זה הלשון רק בפתרון החלומות והוא כמו פשרון כמו שכתבתי בשרש פשר .

פלגש

א"א ועל כן נקראה פלגש שהיא מלה מורכבת מן פלג אשה פירוש חצי אשה . ובלשון רומי אדם שיש לו שריו נשים קוראות זו לזו פלגש בב' סגוליים כפ"א רפוייה .

פענה

[לשון מצרי]. א"א ואם כן אין אנו יודעים למה נקרא יוסף כן כמו שכתב רבי אברהם עזרא ז"ל .

פרדס

א"א על כן קורין הגוים לגן עדן פרדים וכן בלשון יוני . א"א יש אומרים שפרור כו"ו ופרבר בבית ענין אחר והו"ו והבית מתחלפין כמו האוה כו"ו ותאבד כבית . ולא ירחק בעיני אלא פירושם כמו שפירש המהבר .

פתשגן

המיהה לו למה הביא פתשגן בחי' קודם פרשגן

בריש . ועוד קשרה שאמר כי פתגם לא נמצא רק בספרי הנולדה והלוג נמצא בקהלת (ח, יא.) לא נעשה פתגם הרעה מהרה . ועוד קשה שכשרש פתגם דלעיל הביא פתגם המלך שהוא קמוץ בסמיכות היה לו להביא גם זה דקהלת שהוא קמוץ במוכרה כי הוא בזקף קמן .

צ

צבא

[וצבא גדול]. א"א ונקרא הזמן צבא כי כל צבא השמים הם סבות הערר והזמן .

צבט

א"א יש אומרים כי יצבט הוא לשון מן הצבחים (רוח כ, טו.) , כי הטיח והחילו מתחלפין כמו נטש ונחש עיין בשרש צבט שלפניך

צבע

[הצביעו]. א"א הוא השחוק ששוחקין עם האצבעות וקורין לה אלה מורה בלע"ז ואין לו שם כלשון אשכנז .

צדה

[צדה אורה]. א"א ואין לומר כי הה"א בסופה כמקום למ"ד בתחלתה שאם כן היה ראוי להיות בטעם מלעיל צדה וזהו בטעם מלרע .

צדה

א"א ויותר נכונים דברי רבי שלמה יצחקי ז"ל ואבן עזרא והוא גם דעה אונקלוס עיין בפירושם .

צדק

[דברי צדיקים] . א"א מה שפירש רבי שלמה יצחקי ז"ל דברים המצודקים הנה לפי הדקדוק היה לו לומר דברים צדיקים בסמיכות, אבל נמצא כמוהו (?) שקופי אטומים שהוא כמו שקופים .

צהב

א"א יש לומר כי צהב כמו זהב כי הצד"י והו"ו מתחלפין כמו יעל"ו יעלץ .

צהל

א"א כל לשון צהל הוא מן צהלת הסוס . והאמת כי הסוס לא יצהל רק כשהוא שמח ועלו לכן השאילוהו ללשון שמחה . וכן להצהיל פנים משמן (תהלים קד, טו.) הוא על דרך לב שמח ייטיב פנים (משלי טו, יג.) .

צהר

[יצהר ודבש] . א"א יש לומר שהוא כמו זהר כי הצד"י והו"ו מתחלפין כדלעיל . — [במקום אחר זהב] . א"א פסוק הוא בזכריה סימן ד' המריקים מעליהם הזהב פירוש השמן הקד .

צוד

[גבור ציד] . א"א רוב העולם טועים בזאת המלה ופותרין ציד שם חואר כמו צייד ואינה אלא שם דבר כמו צידה . — [צידה] . א"א כל לשון צידה שהוא ענין מזון אינו אלא מזון לאכול בדרך .

צוח

[צעקה על הרעה] . א"א ונמצא גם כן על הטובה, שנאמר מראש הרים יצוחו (ישעיה מב, יא.) שמדבר בנחמות ודוק .

צוף

א"א רבים טועים בפתרון המלה הזאת ופותרין אותה פועל יוצא כאילו הוא הציפו מבנין הפעיל ואינו אלא מן הקל והוא פועל עומד ופירושו המים מעצמם צפו על ראשי .

צור

[כעיר נצורה]. א"א וכבר פירש המלה הזאת בשרש נצר בלשון חרבן עיין שם .

צחק

א"א יש בלשון צחוק חמשה לשונות בלע"ז סקריצ"ר, יונא"ר, סוייא"ר, ריד"ר, ליגרא"ר. וכן בלשון אשכנז שפילען, שפאטען, שימפפען, לאכען, ורייען .

ציץ

[ציצית]. א"א רוב העולם לועזין ציצית בלשון רבים ואין בו סימן רבים אך הוא שם כלל .

צית

א"א לפי שאין הצד"י דגושה נאמר שאין שרשו יצת כשאר כל לשון זה שבכולם הצד"י דגושה כדון חסרי פ"א יר"ד עיין שם בנימוקי .

צלל

[ובצלצלים]. א"א היה לו לומר כסגול הפ"א הראשונה והשנייה בחטף סגול כדרכה . וחטרתה למה לא הביא כאן יירש הצלצל (דברים כה, טז), והביא אורזו שרש בפני עצמו כסוף שרש הצד"י .

צמם

א"א יש אומרים כי צמים ללשון יחיד על משקל פטיש והראיה יחזק עליו צמים (איוב יח ט), מדלא קאמר יחויקו .

צמד

[חצמד מרמה]. א"א החי"ו לנקיבה נסתרת וכן פירש רבי שלמה יצחקי ו"ל עיין שם בפירושו כי הלשון לשון נקיבה .

צמק

[צמוקים]. וכן נקראים פה בויניצ"א בלע"ז צימוקי . א"א וכן ותצנח בארץ (שופטים ה, כא) הוא פועל עומד והחי"ו לנקיבה נסתרת כי יחד הוא לשון נקיבה והראיה היתד התקועה (ישעיה כב, כה), ופירוש ותצנח היתד נשקעה בארץ .

צער

[קרן מצעירה]. א"א לפי שהה"א רפה משמע שהמ"ם נוספת שאם היתה לשמוש היתה הה"א במפיק .

צפה

[צופיה]. א"א זהו טעות המחוקק ברוב הספרים והראויה צפיה הצד"י כשוא כי צופיה חאר לנקיבה שנאמר צופיה הלכות ביתה (משלי לב, כו) .

צפה

[כצפיחית]. א"א אבל צפיחית הוא לשון יחיד, ופירוש בעונה או חלה המטוננת בדכש .

צפן

[כי מלת וחצפנו]. א"א ויותר נכון לפרש שכיניו הנסתר שב על מעשה הסגירה פירוש ועשה המעשה כסתר .

צקל

א"א דעת התרגום אחר שהכרמל קלוי באש שוברין אותו וכן גרש כרמל (ויקרא ב, יד), וכן פירש רבי שלמה יצחקי בעודה לחה גורסו ברחים .

צרכת

א"א יש אומרים כי צרכת כמו שרפת בחלוקף צד"י כשי"ן שסאלית והבי"ת בחלוקף הפ"א .

צרה

א"א וכחכ רבי אברהם אבן עזרא ו"ל בשם הגאון כי הוא נעשר משבעים ושנים עקרים. והיוסיפון כהב כי הו"א פרי או שמן מאילן בא מירוחו .

צלצל

א"א ויש לומר שנקרא צלצל בעבור שיש לו קול כצלצלי שמע וכמזלחים .

צעצע

א"א רבותינו ו"ל עשג הכ"ף של כרובים שמושית, וכן תרגם נער רביא, ופירש כרובים כנערים . [אמרתך תצפצף]. א"א פירוש החי"ו הם לנקיבה נסתרת, שאם היתה לנקיבה נמצאת היתה צריך לומר תצפצפי תשחי .

צפצף

ק

קבל

א"א זה לשון ארמי הוא, לכן לא נמצא אלא בספרי הגולה ואחד כמשלי ושנים כאיוב בפסוק אחד אבל לא נמצא לא בחזרה ולא כנביאים .

קבע

[קבעת כוס ההרעלה]. א"א נראה שהתרגם המלה לשון נביע וחלוקף גימ"ל בקר"ף כדון אוחיות גימ"ל .

קדש

[פן תקדש המלאה]. א"א החי"ו הוא לנקיבה נסתרת והמפרש אוחו לנוכח הו"ו טועה כי הוא פועל עומד והיה לו לומר תקדיש .

קחה

א"א שהיא לשון כהה בכ"ף כי אוחיות גימ"ל מחלפים . [וכהקהיל את הקהל]. א"א גם נשים רבות נקראו קהל שנאמר וכל הנשים העומדות קהל גדול (ירמיה מד, טו) .

קהל

קוה

[לפי שהמשיל ימיו לכלי האורג]. א"א פירוש יוחר קלו מכלי הארג שאין בו חוט שהוא הולך יוחר בקלות .

קום

[את כל היקום]. א"א והחיסמה על הרב רבי אברהם אבן עזרא שכתב בפרשת נח לא נמצא היקום כי אם בפרשה הזאת והנה שכתב היקום אשר ברגליהם בפרשת עקב . גם יש לחמוה על הרב רבי דוד קמחי שלא הביא שבתם וקימתם הביטה (איכרה ג, כנ) . — [רמו בו להקדוש ברוך הוא]. א"א וכחכ הרב רבי אברהם אבן עזרא שזה הפירוש לא יחכן בעבור מלת אחר .

קון

[הדגוש לחסרון הכפל]. א"א כי היה ראוי להיות תקוננה בשלש נוני"ן .

קויז

[ונקייצונה]. א"א ויש מפרשים ונקייצונה נעשה קצין בחוכה כמו שאמר אחר כן ונמליך מלך בתוכה ארז כן שכאל .

קטן

[ובקטין דוד הוא הקטן]. א"א והם חמשה על פי המסורת דכתיבין קטן בשני קטנין וכל אתנח וסוף פסוק דכתיב .

קמף

[ענין כריחה]. א"א אינו לשון כריחה ממש אלא כי אם לשון כריחה בידים בלי ברזל שהוא ענין חלישה .

קלל

[קשית כנדריא]. א"א נראה לי שפירש קשית כנדריא ירה בקשר ובחצים .

קלח

[או בקדירה]. א"א בקלחת כמו בצלהרת הקוף והצד"י מתחלפין כמו קלעים צלעים עיין בשרשם .

קלם

[ופעם הלשון הוה נופל על השבת]. א"א אם כן יהיו שני ענינים כשרש אחד דבר והפכו וזה לא יחכן .

קנה

א"א היה לו להביא והמקור קנה בחולם או קנות

ובפסוק אחד נמצאו שניהם קנה חכמה מה טוב מחרוץ וקננה בינה נבחר טכספ (משלי טו, טו) . — [הוא אחד על הכרהמות והשאר על הנכסים]. קשה לי על מה שפירש ביהושע על פסוק ומגדשיהם למקניהם ולקנינם מקניהם הם הכהמות הגמות וקנינם הם הדקות וכן חרנם יונרו לבעירהון ולגיהרון עד כאן לשונו . ועוד חסדתי בו כי בכל הנוסחאות מצאתי תרגום של ולקנינם ולקניהון .

קסם [לדעת העתידות]. א"א וזה הוא ההפרש שבין כשוף וקסם כי הכשוף הוא להרע ולהזיק לבני אדם והקסם הוא לדעת העתידות . וכן אמרו רבותינו ז"ל על בלעם שידע לבוין השעה .

קפו א"א כן תחלף הדל"ת והז"ן בלשון ארמי ללשון עבר כמו זהב דהב ודומיהן רבים .

קצב [מדה אחת וחתיך אחד] . א"א ומה קורין לטבח שחתיך הבשר קצב .

קצה [ואלה שלשה שרשים שזכרנו ענינם אחד] . א"א כי כן קצץ וקצה כמו שנג ושנה שמצינו שנג ומשנה אבל אין לחבר עמהם לקצבי הרים (יונה ב, ג) , כן נראה לי . — [או הוא חסר מ"ם השמוש] . א"א פירוש כי מ"ם של מקציהם מ"ם השמוש ומ"ם מקצה אחיו (בראשית מו, כ) מ"ם החוספת (מן ה"א מ"נ"ח"י) . וכן מה שהביא אחר כן ומקצת ימים , ומקצתם יעמדו , ומקצה אחיו בכולם המ"ם נוספת כי אין אחריהם דגש .

קרא [קורא לך] . א"א ובמסור השעה קמוצים וכל לשון עץ דכותיה . וחסתי על מה שאמרו כל והלא לא נמצא קורה לשון עץ רק במקום אחד והוא ונקח משם איש קורה אחת (מלכים ב' ג, ב) , ואין עוד במקרא .

קרב [אבל בספר אכלה ואכלה] . א"א הוא ספר מסורת הנקרא כן על שם תחלתו שהוא אלף בית ממלין דמשמשין חד א' וחד א' וכל חד וחד לית דכותיה כגון ותקם חנה אחרי אכלה (שמואל א' טו) , ואחד ואכלה מציד בני (בראשית כג, כד) לית . וכן אות הב"ת בית לית וחד ובית לית . וכן אות הנימ"ל חד גימ"ל לית וחד גימ"ל לית . וכן כל האלפ"א בית"א . והכלל כל המסורה גדולה שבסוף העשרים והארבע הגדול כלה מן הספר ההוא ולא נמצא ספר אחר מחובר במסרה רק זה לבד . וכבר בארתינו בספר מסורת המסורת שחברתי בראש ההקדמה ההחרוזית עיין שם .

קרם א"א ורבי שלמה יצחקי ז"ל פירש בשם רבינו גרשון מאור הגולה בלע"ז אישקרופיר כל קונטיא"ו נבו הנה נראה מכאן שרבינו גרשון הוזה היה צרפתי וקבלתי אני שרזיה אשכנזי .

קשב [חאה כי הוא מלרע] . א"א פירוש שאם היה מלעיל היה שם דבר על משקל השמות שהם בשש נקודות

ונהפך לקסץ בעבור הסוף פסוק , אבל עתה שהוא מלרע הוא חאר על משקל זקן . — [יחסר פעל השני] . כבר כתבתי סימן שכל מלה מבנין הפעיל שלא נמצא ממנו בנין הקל הם מכווארים באלו הם מהקל לכן לשון הקשבה שלא נמצא בקל פוחרין אותו כמו בקל דהיינו הפעיל עומד בעצמו .

ראה [או תראי ונהרת] . א"א כתב המחבר בפירוש ישעיה וזה לשונו רבים טועים בואת המלה שקוראים התי"ו בנעיא כאלו היה מן ירא . וגם יש ספרים כתוב בהן תיראי ביד וטעות הוא כי מן ראה הוא . וכן תרגם יונתן חזון עד כאן דבריו . אבל לפי דעת רבי אברהם אבן עזרא הוא מלשון יראה שפירש או תראי כאדם שירא הבאה לו השועה פרחאום . — א"א תראו עצמכם שאתם שבעים . יותר נכון לפרש למה תתראו איש את אחיו ולא ראלבו לשבור שבר .

ראם א"א כתב רבינו סעדיה ז"ל כי הראם היא הנקיבה מן אקו . ויש לחמוה על זרה , וכי תעלה על דעת שהזכר יהיה טהור והנקיבה טמא ? גם יש מפרשים ראם הוא החידו שיש לה קרן אחת במצחה וגם זה איננו נכון מדכרתיב וקרני ראם קרניו (דברים לג, יו) , משמע שיש לה יותר מקרן אחת .

ראש [אך בראשית ברא אלהים איננו סמוך] . א"א אף על פי שמשקל הוזה רצוני לומר פעלית על הריב סמוך יש מהם שאינם סמוכים . אכן עם אורזיות ב"כ"ל הנקודות בשוא הם תמיך סמוכים . לכן מלת בראשית היא סמוכה לעד לעולם לא בעבור התי"ו שבסופו רק בעבור שבא הב"ת מדלא כתיב בראשית הב"ת קמוצה כמו בראשונה שהיא בלתי סמוך .

רבב [ורבה עליך] . חסתי למה לא הביא זעקת סרום ועמורה כי רבה (בראשית יח, כ) , שהוא מלעיל בעבור שהוא עבר אבל ורבה עליך דהוא מלרע בעבור התי"ו המהפכו לעריד .

רבה [הרכה חכמה ודעה] . א"א וכן במסורה כל הרבה בכ' נקודות וכל ארכה בג' נקודות .

רבע [להבעה הבל] . א"א והטעם שנקרא השמיש הבהמות בלשון רביעה לפי שהם שמששים על ארבע רגלים . א"א יש אומרים שאמנו רבקה נקראת כן בעבור שדמחה לעגלה המפוטמת . וכן עגלה אשת דוד , וכן צביה , וכן יעלה שמות הנשים .

רגו [ואת החרגך עלי] . א"א גם לשון רגש בש"ן כזה הלשון בחלוף זי"ן בש"ן כדון ו"ס ש"ר"ץ .

רגל [רגלה ישראל] . א"א נמצא גם כן הריבוי בלשון זכרים כי רגליהם לרע ירצו (משלי א, טו) , וכן בביתו

לא ישכנו רגליה (שם ז, יא). או נאמר שהם על דרך אם יצאו בנות שילה (שופטים כא, כא), וכן יתנו יקר לבעליהן (אסתר א, כ), ותמהתי למה לא הביא נרנל שהוא מרחננול שהוא פירש אותו במלכים (כ' יו, ל). חרנגולת הבר.

רהב [ואנחנו קבלנו קריאתו ורחב בחי'ה]. א"א ובמסורת רהב הם שנים עשר בלישנא דכתיבין בה"א ולא מנו זה עמהם משמע שרוא ורחב בחי'ת.

רוה [רוחה בשמים חרכי]. א"א אין הפרש בין רוה ובין שבע רק שלשון רויה אינו בא רק על לשון שתייה ולשון שבע הוא בא על לשון אכילה.

רום [ידינו רמה]. א"א הוא לשון עבר כי המעם מלעיל, וכן כחב רבי שלמה יצחקי על י"י רמה ירך (ישעיהו כו, יא), וזה לשונו חיבה זו חלוקה מרזיכה כיוצא בה, כי כל יד רמה שכמקרא טעמה למטה וזה טעמה למעלה שהוא לשון עבר עד כאן לשונו. ותמהתי למה לא דבר המחבר מזה.

רוע [ורעה עינך]. א"א ובמסורת ורעה השע, שש בישין והם מזה השרש ותלת טבין והם כשרש רעה עיין שם.

רוש [ולרש אין כל]. א"א לא נמצא רק אלו הארבע שהביא ואחד כרזיב רש וקלון בצרי (משלי יג, יח), ונמצא כאלף ראש ועשר (שם ל, ח), ונמצא אחד כתיב ריש בחירק וביר'ד ישבע ריש (שם כה, יט).

רחם [עם יר'ד פירוש רחמני]. א"א כי הנפרד מן רחמניות רחם כמו שאנו נוהגין לומר בתפילתינו האל הרחמן ולא נאמר רחמני, וגם בלשון רבים לא נאמר רחמניים כי אם רחמנים, בני רחמנים, והנון היא הנוספת ולא נמצא עוד בשלמים על זה המשקל. אבל רבותינו ז"ל שמשו הרבה בזה המשקל כמו גולן, רחמן, דברן. ועיין בנימוקי בשרש נאם.

רמש א"א החי' והטי' מתחלפין כמו נחש ונטש ודומיהן. וקשה לי למה לא כתב שרש רמה מן ידי רשעים ירמני (איוב טו, יא), כאשר נור עליו בשרש ירט עיין שם בנימוקי.

רכב [במרכבת האיש המשנה]. א"א וכן בדברי הימים (ב, לה, כד) על רכב הטישנה יש לפרש כן. אבל הפירוש שנדפס פה ויניציא סביב העשרים וארבע הנדול מפרש שם כן דרך המלך שיש לו שני מרכבות שאם יצטרך ישב בשנייה.

רמם [ורמה חכמה עליהם]. א"א הפרש יש בין רמה ובין חולעה, כי רמה הוא שם כלל לתולעים הקטנים הגדלים בבשר ובנבינה ולא יתרכה ולא יכונה, ובלשון אשכנז מאדן ותולעים הוא שם כלל לגדולים ולקטנים.

רמה א"א תמהתי למה לא הביא כאן רמת לחי (שופטים טו, יו), שחרגום וישלך ורמא. יורדה ברמידה יתכן לומר כי עושה רמיה שב על דואג לא על הקשר.

רעה [ורעה הכרמל]. א"א כתבתי בשרש רוע כי ורעה השע שש בישין והם משרש רוע ותלת טבין, והם מזה השרש שהם לשון מרעה כמו ורעה הכרמל והבשן (ירמיהו נ, יט), ורעה אתהן ועטר (יהוקאל לד, כג), ורעה בעוז י"י (מיכה ה, ד).

רפא [והה"א הידיעה]. א"א זה לא יתכן כי אין ה"א ידיעה נופלת על שם העצם אלא כך היה שמה הרפה. ויש לומר שרפה הוא שם תאר, ולפי שהיתה אשה חזקה קורא אותה רפה לגנאי.

רפר א"א יש לפרש שככל השרש הפ"א במקום בי"ח מן מרכדים רבדתי ערשתי (משלי ו, טו).

רפס [ברגליה רפסה]. א"א לפי זה אין הפרש בין רפיסה ורמיסה כי הפ"א והמ"ם מתחלפין כמו פלט ומלט.

רצה [להעם הזה ורציתם]. א"א תמהתי למה לא הביא ורצאתי אתכם (יהוקאל טו, כו), שהאלף במקום יר'ד וכמוהו רבים. — [וחרץ עמו]. א"א וחרץ עמו יהיה בלשון רצה שני שרשים רץ ורצה. וכן התרגום ורהיטת עמיה. אבל רבי שלמה יצחקי ורבי אברהם אבן עזרא פרשוהו לשון רצון והוא העקר.

רקק [בלעי רקין]. א"א אין לחסוד למה לא הביא וירקה בפניו (דברים כה, ט), כי שרשו ירק עיין בשרשו.

רקע [רקיע השמים]. א"א ורבי אברהם אבן עזרא פירש רקיע הוא האויר וכן תרגום ירושלמי רקיע השמים אוירא דשמיא.

רשם א"א וכן והתוית תיו (יהוקאל ט, ד), תרגם יונתן ותרשום תוא, וכן ובתבת קעקע (ויקרא יט, כח) חרנטו ורושמין חריריזין.

רשע [מדרכו הרשעה]. א"א וכן ראוי לומר בכרכת על הנסים דחנוכה מלכות יון הרשעה הרי"ש בשוא והשי"ן בקמץ. ורבים טועים ואומרים הרשעה חרי"ש בחירק והשי"ן בשוא ולא יתכן כי הרשעה בחירק הוא שם דבר בלשון נקיבה כמו זאת הרשעה דוכריה סימן ה' שהוא כמו רשע בלשון זכר.

רשף א"א יפה פירש רבי שלמה יצחקי ז"ל באמרו שכל דבר הפורה ומעופף הן שביבין הן הצים הן עופפת נופל עליו לשון רשף.

ש

שאל [שאמר על השאול עורר, הקים]. א"א אין להביא ראיה מן גלו שהביא כי נוכל לומר עורר שהוא מקור כמו שפירש רבי שלמה יצחקי ז"ל לעורר לך, וכן פירש הקים המקום. אך נמצא שאול בלשון זכר במקום אחר והוא ערים שאול נגדו (איוב כו, ו), ואין עוד זולתו וחיסה למה לא הביאו.

שאר [שארית ישראל]. א"א והם סמוכים ונמצא בלי סמיכות כגון אל תהי לה שארית (ירמיה נ, כו.) ורומהו שהוא סוף פסוק.

שבח א"א כתב רבי יוסף קסחי כי אין ראוי לומר בהפלת שמנה עשרה ושבתך אלהינו מפנינו לא ימוש השי"ן בשוא והכ"ת בקמץ רק ושבתך השי"ן בחירק והכ"ת בשוא כמו מן זבח וזבח ומן טבת טבתך. אך קשה לי מאוד מה שנמצא נקוד בפרקי אבות הוא הירי מונה שבתך השי"ן בשוא והכ"ת בקמץ והיה ראוי להיות שבתך השי"ן בחירק והכ"ת בשוא. וכן קוראין מחך גנותן מספר שבתך בשוא וקמץ והיה ראוי בחירק ובשוא.

שכט [שכט מישור]. א"א ונמצא שכט גם בלשון נקיבה שכט בני מאסת (יהוקאל כא, טו.).

שכר [ישכרו פראים צמאם]. א"א פירש רבי יונתן ישכרו יקחו הפראים לרוות צמאם. ועיין עוד בשרש צמא.

שכר א"א והכי שלמה יצחקי ז"ל היה גורם ואהי שוכר בשי"ן יסנית ופירש הייתי פורץ בחומה כדי להרכות הפרצה ויהנו לב לבנוחה אולי מצא כן בספרו שוכר בשי"ן יסנית.

שגג א"א חמהחי למה לא הביא שגג ומשגה (איוב יב, טו.) לא פה ולא בשרש שגה והם שני שרשים בענין אחד.

שגה [כשם רבי יהודה בן קריש]. א"א ורבינו אבן עזרא זכר שם המחבר הורה בהרבה מקומות בספרו באמרו אמר בן קריש. ונראה לי שדהיה ראוי לשום בשרש הזה אתי תלין משוגתי (איוב יט, ד.) אף על פי שאינו ממשקלו כמו שנמצאו הרכה שרשים שנמצא בהם שמורה יוצאים ממשקל שאר שמורה השרש הוא כמו ושטי כזב (תהלים מ, ה.) שרשו שוט וכך משוגתי שרשו שוג וזו המחבר הביא בשרש שגג ולא נהירא לי.

שגל א"א ובמסורת ארבע כתיבין לשון שגל וקריין לשון שכיבה והנה הוא לא הביאו ונשיהם תשגלנה (ישעיה יג, טו.).

שדר [שדרה ושדוח]. א"א ובספר בעל כנפים מפרש שדרה ושדוח נערה ונערות, ונקראו כן לתאר שדים נכוננו (יהוקאל טו, ז.) על דרך רחם רחמתיים (שופטים ה, ל.).

שוב [כלם ענין השקטה והנחה]. א"א וכן שובנו אלהי ישענו כמו השקיטנו לדעת ר' יהודה. ויותר נכון לפרש שובנו כמו שוב אלינו כמשפט כנוי הפעלים העומדים.

שומ [והתשוטטנה בנדרות]. א"א הרבה יש לחמורה כי במסורת מנו זאת המלה בכלל תשעה עשרה

דכתיבין שי"ן וקריין סמ"ך וכן מצאנו בקצת ספרים הסדויקים והתשוטטנה בנדרות כשי"ן שמאלית. והחומה כי שום מפרש לא דבר מזה מאומה. ואולי יש לפרשו מלשון ושטי כזב (תהלים מ, ה.) בדרך רחוקה.

שומ [עצי שטים]. א"א ומן החומה שלא הביא ארו שטה (ישעיה מא, יט.) בלשון נקיבה. ובספר בעל כנפים אומר מה שאמרו רבוזינו ז"ל הדם שומה רצונו לומר הדם שטה דהיינו הדם של עצי שטים שאינו כן המוכתר והיה טוב זר הפירוש אם היה כחוב הדם שטה אבל כחוב נמצא ארו שטה והדם.

שומ א"א אם היה משרש שטה היה נקוד ושטי השי"ן בחולם על משקל בוני, קוני.

שום [והפעל הכבר שימה נא ערביני]. א"א פירוש בנין הפעיל והוא כמו השימה על משקל בינה הגיגי (תהלים ה, כ.) שהוא כמו הבינה. וכן רבים מנחי העי"ן החסרים כציווי ה"א ההפעיל.

שוע [להחליק כשרך]. א"א ולזה נוטרה דעת יונתן שחרגם למשעי להחנקרה שהוא לשון טהרה לשון נקור הבשר, פירוש להסיר ממנו החלב והגידים.

שוק [ואח השוק והעליה]. א"א מכאן ששוק לשון נקיבה. והו מה שפירש ר' אברהם אבן עזרא ז"ל בפרשת צו שוק היטין שוק צד דהיינו רצונו לומר כי היטין שהוא לשון זכר שב על הצד לא על השוק.

שור [סחצצרים]. א"א צד"י שנייה יתירה כשי"ן שנייה של יששכר.

[ישור כשך יקושים] א"א נראה לי כי מוח מה שחרגם אונקלם על איש שרה (בראשית כ"ה כ"ו.) נח שירכן וד"ק.

שור [סרי סוררים]. א"א וכן חרגם וסר אל משטעתך (שמואל א' כב, יד.), סר מר המות (שם טו. לב.), סר סבאם (הושע ד, יח.) שלשתם חרגם לשון שרה.

שחט א"א ותימה על הרב ר' אברהם אבן עזרא ז"ל שפירש ואשחט אותם כמו שוחטי הילדים והרי הוא כשי"ן שמאלית בכל הספרים לפי שהוא לשון סחיטה.

שחק (?) א"א קשה לי כי ביש מקומות מפרשין אותם כמו שמים ולפעמים עגנים ועבים. ור' אברהם אבן עזרא ז"ל כתב כי נקראו העבים שחקים בעבור היוחם אויר דק מן לשון ושחקת ממנו הדק (שמורה ל' לו.) לשון שחיקה.

שחק א"א ויש בו ה' לשונות הלוא הם נרזוכין בנימוק צחק.

שיש א"א וכן חרגם של שניהם מרמזין. וכן גדר דרכי כגזית (איכה ג, ט.) חרגו מרמזין פסילין.

שכן א"א וכדברי רבותינו ז"ל נקרא סכין בסמ"ך ונמוהו רבים בדבריהם שהם בעברי בש"ן וכדבריהם בסמ"ך כמו שכתבתי בנימוק ארש .

שלה [וכשלייתה] א"א ופירוש אל תתן זרע בשלייתי רצה לוטר יוחר הייתי רוצה שלא ילדתי משימות הילד .

שם [וכתב אדוני אבי ז"ל כי פירוש שמים] א"א ותימה שאחר כך מביא זה הפירוש בשם רבותינו ז"ל .

שמש [שמשותך] א"א והוא על משקל שפתוחך, וזה שאמרו רבותינו ז"ל בין השמשות .

שעי [משען] א"א ועל משקל זה מרבץ לחיה (צפניה ב, טו.) ובסמיכות למרבץ צאן (יחזקאל כה, ה.)

בפתח .

שפט [והנפעל] א"א כל לשון משפט הבא בלשון נפעל הוא לשון ויכוח ודוק והמצא .

שפר [שפרה] א"א ויהי שפרה כמו עבר מכנין פיעל וזה לא יתכן כי לא ימצא ה"א נוספות בעוברים .

שקם א"א וכן נקראו אותם החאנים בלשון רומי שיק"י מור"ס והוא נלקח מלשון יון שיק"י חאנים מורים שזמים על דרך הרם שזטה .

שקף א"א ובפרט המלך כשהוא בחלון הוא נשקף מכל העם המכיטים בו .

שרד א"א שנקראו כנדי העבודרה שרד מלשון שרור הרלי"ת והתי"ו מתחלפין כמו במלרז הודמינחן כמבואר בבנין החפעל שהרלי"ת תבוא במקום תי"ו החפעל .

שרה ויהיה פירוש שריתך הרזרהך מטאמריך תרגום ויפתח הנמלים (בראשית כ"ד, לב.) ואשרי גמליא .

שרה א"א אבל לחרמון שריון לבנון ושריון שניהם כתובין בש"ן שמאלית .

שרץ א"א ותימה לי איך לא חלק ביניהם כי יש מדון יוצאים ויש מהן עומדין . ונראה לי כי היוצאים יש לפרשם בלשון חולרה והעומדים הם כחרגומן בלשון ריחוש .

שרק [המשובח ממין הפשתן] א"א וכן בלשון רומי נקרא המשי שיריק"א .

שתם א"א והנכון כמו שפירש רש"י ז"ל שהיהרו עינו נהורה ויוצארז לחוץ וחור שלה נראה פתוחה . ור' אברהם אבן עזרא כרזכ כי יש אומרים כי עין אחד היה לבלעם וזה דרך דרש .

שתן א"א ויש לומר שיוצארז נכון לומר שמשתיך בקיר רצה לומר כל זכר כי אין הנקיבה משחנה בקיר וכן פירוש אותו החכם י"רזנימו בהערקתו שהעתיק המקרא לערלים .

שרבט א"א שרביט ושרעף בשניהן הריש"ן נוספורה כי שרביט כמו שכתב ושרעף בלשון סעיף מן לכו סעיפי ישבוני (איוב כ, ב.) , וכן שרשר הרי"ש השנייה נוספה כי שרשרות כמו שרשורת . ויש אומרים כי שני הריש"ן של שרשרות בחלוף שני למדין ושרשרות כמו שלשלה כמו מפרשי עב (שם לו, טו.) כמו מפרשי עב וכן מזלות כמו מזרות .

ת .

תאה א"א ויהיה החאו כמו החוו מלשון והתנירה רזו (יחזקאל ט, ד.) לשון סימן .

תאם [תאמי צביה] א"א במסורה קדמאה חאמי כשבא וחולם ותנינא חאמי . וסימן החאו פירוש הרזשון תי"ו בשבא והשני תי"ו בקבץ .

תבה א"א קשה לי והלוא שרשם שוב וצוד ושניהם מלאים יו"ד עיין שם . וגם קשה לי על רבי יונה שכתבו בזה השרש והלא הפ"א של פחה בסגול ותי"ו של חיבה בצר"י .

תבל א"א תבל בשני צדדים אכל תבל שהיא בלשון חועבה הוא בשש נקודות . ובמסורה נתנו בהם סימן שש הנה שנה השם . וזה בארבע נקודות נתנו בהם סימן ארבע הם קטני ארץ .

תכן א"א בוררז חכן כמו חקן בקרף ועוד אזכרנו בשרש חקן .

תלל א"א ויש מפרשים תוללנו כמו ושוללנו בחילוף שי"ן בתי"ו כמו פשר ופתר .

תלע א"א כבר כתבתי בנימוק של שרש רמס החפרש שבין רבה ובין תולעה עיין שם .

תמם [או איתם] א"א ובאתנח חמורה הרגש כמו ותקל גברתה (בראשית טו, ד.) ודומה רבים, אבל שחהיה היו"ד כתובה אין דומה לו במקרא .

תנה א"א כי מלח אחנן אינה נפלה רק על שכר הזונה ונקרא גם כן נדה כמבואר בשרשו .

תעה א"א כבר כתבתי בנימוק של שרש טעה החפרש שבין טעה בט"ת ובין תעה בתי"ו עיין שם .

תפת א"א נקרא הגיהנם תפת . וכבר כתבתי בנימוק שרש פחה למה נקרא תפת עיין שם . והם אומרים שנקרא תפתה לפי שהיא מקום רחב לקבל כל הרשעים והוא מלשון יפת אלהים ליפת (בראשית ט, כו.) וחרגום של כי ירחיב י"י אלהיך (דברים יב, כ.) ארי יפתי, וכן אומר הפסוק הרחיבה שאול נפשה (ישעיה ה, י.) .

תקן

א"א לא נמצא זה הלשון רק בקהלת ושאר כל לשון הכנה כחוב בכ"ף ושרשן כו"ן ומתורגמין בלשון הקון בקו"ף. לכן בסידורי חפלות האשכנזים בחפלות מוסף דשבת כחוב חכנה שבת בכ"ף לפי לשון העברי. ובסדורי חפלות שאר היהודים כחב חקנה בקו"ף לפי

לשון חכמינו ז"ל שכל לשון תקון כתיב בקו"ף ולא נמצא בדבריהם לשון תקון בכ"ף לעולם.

תרף

ענין מעשרה התרפים מפורש בפרקי דרבי אליעזר הגדול עיין שם. אבל תליהו לתרופה שרשו רו"ף על משקל תקומה, חנופה.

נחקק וגם נהרט בש"ח לפרט בראש לחדש סוף לחדשים.

Varias Sacrae Scripturae lectiones, a Masoreticis verbis discrepantes, e variis manuscriptis infra distinctius notatis accurate collectas hic proponentes, benevolis lectoribus haud ingratum fecisse nobis videmur. Quae enim, quanti sint momenti, jam M. Jo. Christ. Wolfius monet in opere suo laude dignissimo: ספרי שרשים sive Historia Lexicorum Hebraicorum. Vitembergae 1705. pag. 42, his verbis usus:

„Quemadmodum igitur plurimae exstant operis praestantissimi editiones, multo plura tamen inter Judaeos et Christianos Mst. exempla reperiuntur, in quibus id praecipue notari meretur, quod passim ab editis discrepent, et nonnullos codicis Hebr. locos longe aliter exhibeant, quam in nostris codicibus leguntur, quaedam etiam allegent, quae a nostris plane abesse deprehenduntur. Quae diversitas in editis Kimchi libris non observatur, quippe quae ab editoribus Judaeis ad exemplum codicis sacri Masoreticum examinati sunt et correcti. Hoc primus observavit M. Marinus in praefatione ad Arcam Noae p. 3, deinde Claud. Capellanus qui hoc argumento Judaeos malae fidei licet praepostere arguit, denique Simon lib. I. Hist. Crit. p. 163 qui editiones Venetas praecipue a Mss. dissentire observat.“

Littera N significat editionem Neapolitanam, anno 1490. A codicem Hispanensem, B germanicum, qui utriusque Hamburgi sunt in possessione viri doct. Heimanus Michael, cujus benevolentia eorum usum mihi concessit. I manuscriptum Jenense, quod ex illa bibliotheca summa cum liberalitate ad tempus mihi concessum est.

עד בלי הגיד v. I. על ; R כל	31, 20.	את כל זרע זרע v. I. את כל עשב זרע	Cap. 1, 92.	בראשית (Genesis)
ומחוקק טבן רגליו v. I. טבין ; R חקק	49, 10.	זרע ; R זרע		
		ויפל = אלהים v. I. ויפל אלהים ; R דם	2,	
		אף כי אמר אלהים מכל עץ הגן v. I. אף	3, 1.	
		כי אמר אלהים לא תאכלו ; R אף		
הדרך אשר ילכו v. I. הדרך ילכו ; R דרך . שמואל (Exodus)	18, 20.	ולא ישחת v. A. B. N. ולא יכרה R ארץ	9, 11.	
ילכו בו v. B. ילכו בה R דרך	— —	לו אפים ארצה v. N. אפים ארצה ; R אף	19, 1.	
ועשית ארון v. I. ועשו R ארן	25, 10.	בינותיכם בינינו וביני v. N. בינותינו בינינו	26, 28.	
וששה בריחים v. N. B. I. וחמשה R ברה.	36, 33.	וביך ; R בין		

תתפט ויקרא - שופטים שמאול - ישעיה תחק

כהוכירו v. I. כהוכירו R. וזכר	4, 18.	הכהן טן המנחה v. I. הכהן ממנה R. וזכר	Cap. 5, 12.	ויקרא (Leviticus)
ותארנה עיני v. I. עיניו R. אור	14, 27.	ואם האכל יאכל v. I. אם R. אכל	7, 18.	
ולחב חניתו v. I. ולחכת חניתו R. הנה	17, 7.	תזוב זוב v. I. זוב R. זוב	15, 25.	
ויאסף דוד לירא מפני שאול v. I. ויאסף	18, 29.	וזרמך לא תבצור v. I. ואת ענבי נזרך R. ענב	25, 5.	
שאול לירא R. ירא		לא תרדנה v. I. ירדנה R. רדה	— 59.	
אין חלה v. I. ואין חלה R. חלה	22, 8.	ונתת את הערכך v. I. ונתן R. אהל	27, 23.	
ברוכה את וברוך טעמך v. I. וברוך טעמך	25, 33.			
וכרוכה את R. טעם				
שלשת אלפים בחורי ישראל v. I. שלשה	26, 2.			
אלפים איש R. בחר				
וימליכו אל הנלעד v. I. וימליכוהו R. אלה	2, 9.	באחרונה יסעו v. I. לאחרונה R. אחר	2, 31.	במדבר (Numerorum)
על קבר v. N. אל קבר R. בכה	3, 32.	והאנשים אשר v. I. האנשים R. אשר	13, 16.	
תוך השער v. I. ער חך הכית R. בוח	4, 5.	וקבנו לי v. I. וקבתו לי R. קכב	23, 27.	
בחורי בני ישראל v. I. בחורי בישראל R. בחר	10, 9.	ויחר אף יי אל בלעם v. I. אף בלק R. אלה	24, 10.	
והחלקה אשר לו v. I. לי R. חלק	14, 31.	והוקע אות ננר השמש v. I. והוקע אותם	25, 4.	
אם עשיתי v. I. או עשיתי R. או	18, 13.	לוי R. יקע		
		איש את אנשיו v. I. אנשיו R. אנן	— 5.	
		מכות רעות v. I. גדולות R. אמן	28, 59.	
ואתבונן עליו v. I. אליו R. בין	3, 21.			
משרי הנמצאים v. I. משרי הנצבים R. כרד	5, 30.			
בתוך הבית הכין v. I. בחך הכית מפנימה	6, 19.	והארבת ימים v. B. N. I. האריכו ימים	11, 9.	דברים (Deuteronomium)
R. דבר		אך R.		
ומחזה אל מול מחזה v. I. אל מחזה R. חזה	7, 4.	ואת הדיה v. I. והדיה R. דיה	14, 13.	
מטמר ער המטפות v. I. המטפות R. יסד	7, 9.	ראשית אונים v. I. ראשית אונו R. און	21, 17.	
לעומת הכן v. B. N. I. לעומת הכמן R. כמן	— 20.	לא יחבל v. I. יחבל R. ריח	25, 6.	
ומאכל עבריו v. I. ומאכל שלחנו R. אכל	10, 5.	אין לאל v. I. ואין R. אול	28, 32.	
והב מאופיר v. I. זהב R. אפר	— 11.			
ושני אריות v. I. ושנים R. אררי	— 19.			
את החמור v. I. החמור R. חכש	13, 13.			
בקבר איש v. I. אשר איש R. קבר	— 31.	בבכור ייסדנה v. I. בבכורו R. יסד	6, 27.	יהושע (Josuah)
אנכי מתגורר v. I. אני R. גור	17, 20.	ולא היה ידים לנום v. I. בהם ידים R. יד	8, 20.	
		השלימה אל בני ישראל v. I. את R. אלה	11, 19.	
מדוע חרדת v. I. הנה חרדת R. חרד	II. 4, 13.	חלק שלל אויביכם v. I. חלקו R. חלק	22, 8.	
גפן בשרה v. I. גפן שרה R. גפן	— 39.			
וילינו ויטמינו v. I. וילכו R. טמן	7, 5.			
אז יבנה חזאל v. I. יעלה R. אוי	12, 18.	ויוצא אותו אל תחת v. I. ויוצא אליו R. אלה	6, 19.	שופטים (Judicum)
את ישראל v. I. בני ישראל R. חטא	13, 6.	וירדפו אל מצרים v. I. אל מדין R. אלה	7, 25.	
את בנו ואת בתו v. I. איש את R. בלח	23, 10.	בעלי שכם v. I. בעלי מגדל שכם R. קבץ	9, 47.	
		אסיריו v. N. אסוריו R. אסר	15, 14.	
אל תפנו v. I. דרשו R. אוב	8, 19.	כאחר רועם v. I. כאחד האדם R. היה	16, 7.	
לשרפת אש מאכלת אש v. I. לשרפה מאכלת	9, 4.	וצמד חמורים v. I. צמד חמורים	19, 10.	
אש R. אכל				

תתקא ירמיה - ירמיה תתקא

<p>אפי וחמתי היתה העיר v. I. ועל חמתי היחה לי R. אף אורחו אל בית v. I. אוחו בית R. אסר ובלוי טחים v. I. מלחים R. בלה הפכו נסו v. I. הפנו R. יחד אל עץ v. I. אל חץ R. חסל ליושבי רחל v. I. ליושבי בבל R. תנע ותרעם הארץ v. I. ותרעש הארץ R. חול</p> <hr/> <p>לא תזכרנה v. I. ולא R. זכר לבוש הכדים v. I. בדים R. אחו מבינות הכרובים v. N. B. I. לכרובים R. בין ואופנים להם v. A. B. N. I. לאופנים R. אפן אררש לכם v. I. להם R. דרש ארז כל הזמה v. I. את הזמה R. זכר בקרב יפלו v. B. I. כחרכ R. אנש ואל ההרים v. I. אל ההרים R. אלה הפושעים והמורדים v. I. המורדים והפושעים R. ברר חרב חדה הוחרה v. I. חרב החרה R. חוד והיה דרכם v. I. יהיה דרכם R. חלק ותענבה על פלגשיהם v. I. עליהם R. ענב ומגדלותיך אתוך v. I. יחוך R. גרל ומגדלותיך v. I. ומגדלותיך R. חרב קרשו v. I. קרשך R. קרש היו מחזיקי v. I. היו כך R. נבל אלים בגבהם v. I. אליהם R. אלה ומערבך v. I. ומערבך R. חון וכל אפיקי v. I. אפיקך R. אפק ובמנותיך וגיאותיך v. I. N. B. I. גבעותיך R. גיא וגורעתם וגעבתם v. I. וגעבתם וגורעתם R. גרע בקירות v. I. בקיר R. אהו החלונים האמומים v. I. האמוסות R. אסם וההריאל v. N. I. וההריאל R. איה</p> <hr/> <p>את תשטח v. I. אל R. שטח זכיהם בלחם v. I. בלחם R. אף</p>	<p>— 31. 37, 15. 38, 46, 21. 50, 14. — 34. 51, 9. 3, 20. 9, 2. 10, 6. 10, 13. 14, 3. 16, 43. 17, 21. 18, 6. 20, 38. 21, 14. 23, 12. — 16. 26, 8. — 9. 27, 6. 27, 9. 31, 4. — 33. 35, 8. — — 36, 9. 41, 1. — 16. 43, 15. 9, 1. — 4.</p>	<p>בודר במעשיו v. I. כמועדיו R. בדר כסופות בנגב יחלוק v. I. לחלוק R. חלף מהומה ונכונה ומכוסה v. I. ומכוסה ומבוכה R. כוך ומבחר משגב חומיך v. I. ומבצר משגב חומיך R. בחר כי עוד מוער v. I. הלוא עוד מעט מוער R. וער אסף החיל v. I. אסף החסיל R. אסף וגם אפיתי v. I. ואף R. אפה והיכל תוסר v. I. חוסדי R. הכל ושמתיו v. I. ושמחיה R. ינה הרים ונבעות v. I. ההרים והנבעות R. גבע לא חליתי v. I. הלית R. חלה תהמה כרובים v. I. נהמה R. נהם העל התאפק v. I. העל אלה R. אפק</p> <hr/> <p>ועל דרכים v. I. על דרכים R. דרך ותנאף את האבן v. I. ותחנף R. קלל ותשמיע און v. I. ומשמיע R. און איש ידו v. I. איש את ידו R. יד אתם בוטחים אל v. I. בוטחים לכם R. בטח וילכו לאחור v. I. ויהיו R. אחר כדמן על v. I. לדמן על R. דמן עזתה המזמתה v. I. עשותה המזמתה R. זמם להשבע בשמי חנם v. I. בשמי חי " R. חיה אחרי מותי עוד v. I. מתי עוד R. מחר ולא מצאו v. I. לא מצאו R. נוב נחלה מכה מאד v. I. מכה נחלה מאד R. חלה ואזרה v. I. ואזרם R. זרה והנהחין v. I. והנהחין R. יח ברית חדשה אשר המה הפרו את בריתי ואני בעלרתי כם נאם " לא כברית אשר הוצאתי אותם מארץ מצרים v. A. B. N. ברית חדשה לא כברית אשר כרת ארז אבותם ביום החזיקי בידם להוציאם מארץ אשר המה הפרו את בריתי ואנכי בעלתי כם R. בעל זאבתוב כספר זאחתום בחותמו v. I. כספר זאחתום R. חתם</p>	<p>14, 31. 21, 1. 22, 5. 25, 12. 29, 17. 33, 4. 41, 15. — 28. 51, 23. 55, 12. 57, 10. 59, 11. 64, 12. 3, 2. — 9. 4, 15. 6, 3. 7, 8. 7, 24. 8, 2. 11, 15. 12, 15. 13, 27. 14, 3. 14, 17. 15, 7. 27, 11. 31, 32. 32, 10.</p>
--	--	--	--

יחזקאל
(Kaeziel)

ירמיה
(Jeremia)

הושע
(Hoasa)

תתקנ	יואל - משלי	47	איוב - נהמיה	תתקד
1, 10.	יואל (Joel)	אבל תירוש אמלל יצהר v. I. הוביש חירוש אמלל R. אמלל .	3, 5.	בטח ביי v. I. אל יי R. בטח .
— 18.		עודי צאן v. N. B. I. בקר R. בק .	7, 17.	טר ואהלים v. I. אהלים R. אהל .
2, 9.		חשך אפילה v. I. ואפילה R. אפל .	14, 29.	וקצר אפים v. I. רוח R. רום .
4, 3.		ויתנו הילד v. I. אח הילד R. ון .	15, 9.	יטרף צדק v. I. צדקה R. רף .
			19, 26.	מחפיר ומכיש v. B. N. מכיש ומחפיר R. כוש .
			20, 5.	ואיש תכונות v. I. חבונה R. דעה .
3, 9.	עמוס (Amos)	בית הקיץ על בית החרף v. I. בית החרף על בית הקיץ R. בוח .		
8, 1.		כלוב מלא קיץ v. I. כלוב קיץ R. קוץ .	15, 36.	כגפן בצרו v. I. בסרו R. חטס .
8, 8.		יעלה כאור v. I. ועלחה R. עלה .	16, 7.	גבעות חוללתי v. I. חוללחו R. חול .
			22, 24.	וכצור נחלים v. I. ובצור R. אפר .
2, 8.	מיכה (Micha)	שרדה אדמתם v. B. אדמתם R. אדר .	25, 5.	לא יאהיל v. I. ולא יאהיל R. אהל .
			32, 11.	עד תכונותיכם v. I. תכונותיכם R. און .
			33, 2.	לשוני לחכי v. I. בחכי R. דבר .
			— 14.	וכארח איש ימצאהו v. B. N. ימצאנו R. ירח .
2, 9.	צפניה (Zephaniah)	ממשקל חרול v. I. ממשק R. חרל .	36, 4.	וחיתו v. I. וחיתם R. חיה .
			41, 25.	לבני חת v. I. לבלי חת R. חת .
2, 19.	חגי (Haggi)	העוד זרע v. I. הזרע R. גור .		
1, 12.	זכריה (Zacharia)	זה כמה שנים v. I. שבעים שנה R. זה .	2.	כל זה ראיתי v. I. גם זה R. זה .
12, 2.		בהם כדור v. I. בהם ביום ההוא R. הלא .	8, 3.	אל תבהלו v. N. אל תבהל R. בהל .
13, 9.		כבחון את הארם v. I. את הוהב R. בחן .		
			8, 9.	קרו אחת v. I. אחת R. קרו .
			11, 15.	ערי מבצרות v. I. עיר R. כצר .
2, 15.	מלאכי (Malachia)	וכאשר נעודך אל תבגוד v. I. אל יבגוד R. בנר .	— 55.	גרא די על כחל v. A. B. N. גרא די כחל R. גר .
31, 27.	תהלים (Psalmi)	ויאמן את לבבכם v. I. לבבכם R. אמן .	3, 11.	מוסד בירח v. I. הוסד R. יסד .
46, 4.		יחמרו מעיו v. I. יחמרו מיטו R. חמר .	8, 22.	לשאול לי מאר v. I. לשאול לי מאר .
49, 14.		ואחריתם בפיהם v. I. ואחריהם R. אחר .		המלך v. A. N. לשאול מן המלך R. כוש .
55, 16.		כי רעותי v. I. רעותי R. גור .		
63, 9.		דבק נפשי v. I. דבקה נפשי R. דבק .		
72, 8.		יירד מים ועד v. I. עד R. רדה .	2, 18.	כי הבהטרה v. I. כי אם R. בהם .
73, 2.		באין שפכה v. I. באין R. אין .	3, 5.	ועל ידו v. I. ועל ידם R. חוק .
77, 3.		ידי נגרה v. I. לילה נגרה R. יד .	8, 17.	העם התורה v. N. לתורה R. בין .
102, 18.		עם נברא v. I. ועם R. ברא .	9, 20.	ורוח הטובה v. I. ורוחך R. רוח .
119, 31.		כי למשפטך v. I. למצוחך R. יאב .	11, 2.	ויברכו לכל האנשים v. I. ויברכו רועם R. כך .
			12, 30.	ויטהרו הלויים v. I. הבהנים R. טהר .
2, 15.	משלי (Proverb.)	את כל אשר v. I. אשר R. ארה .		

תתקוף

דברי הימים ב

דברי הימים א - ב

תתקה

לפרעה v. I.	כרניוח וערי מסכנות R. ביר .				
20, 7.	אברהם אוהבי v. I.	אוהב R. אהב .		אבני גי I.	4, 14. (Chroni- corum I.)
21, 11.	ויזן את יהודה v. I.	יושבי ירושלים R. זנה .		ואת אשתמוע v. I.	— 17.
29, 19.	מלך אחז . v.	המלך R. זנח .		נהמה יבריחו v. I.	8, 13.
31, 5.	למעלה מהם . v.	למעלה מעליהם R. חטן .		ואלה הילודים v. I.	14, 4.
34, 5.	ובפרוץ הדבר v. I.	ובפרוץ R. דבר .		ולרגל את הארץ v. I.	19, 3.
— 24.	דברי האלות הכתובות בספר הזה . v.	אח		ולרגל הארץ R.	
	כל האלות הכתובות R. אלה .			ובחזות ערו v. I.	9, 29. (II.)
				ויבן ביהודה בירניורו כמו ערי מסכנות	17, 42.